

JOGHISTÓRIA

♦ az ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének folyóirata ♦

Eleonóra
Házasság a középkorban – a
boldogító (?) igen napja

32. oldal

ISSN 2062-9699

A TARTALOMBÓL:

[alkotmány- és jogtörténet]

NŐK A MAGYAR FELSŐOKTATÁSBAN
AZ ELSŐ MODERN MAGYAR
CSÓDTÖRVÉNY ÉS A HOZZÁ VEZETŐ ÚT

[tdk hírek]

A MÁJTI TDK FÉLÉVES
PROGRAMTERVE

TANULJ A „RENEZÁNSZ
BÖLCŐJÉBEN”, AZ
UNIVERSITÀ DEGLI STUDI DI
FIRENZÉN

[jog és kultúra]

TÖRVÉNSZÉKI
HÉJÁK
UTÓPIA

[tartalomjegyzék]

[főszerkesztői köszöntő]	3
-----------------------------------	---

[alkotmány- és jogtörténet]

Gera Anna: Az első modern magyar csődtörvény és a hozzá vezető út.....	4
Bálints Panna: Nők a magyar felsőoktatásban - a kezdeti nehézségek	9
dr. Illés Kristóf: Az emlékezés erejével - 150 éves a bírói függetlenséget deklaráló 1869. évi IV. törvénycikk ...	13
Kún Hanga: Birodalmak szorításában	19
Szabó Zsanett: Schvarcz Gyula (1838-1900) államfelfogása	26

[cikkíró pályázat]

Bényi Mercédesz: Eleonóra – Házasság a középkorban – a boldogító (?) igen napja.....	32
---	----

[recenzió]

dr. Illés Kristóf: Mohai Gabriella – A közérdekű munka büntetés büntetőeljárásai nézőpontból	35
---	----

[jog és kultúra]

Filmajánló • Törvényszéki héják	38
Könyvajánló • Utópia	39

[tdk hírek]

Kovács Ákos Tibor: Bemutatkozik a MÁJT TDK	40
Zanócz Gréta: Tanulj a "reneszánsz bölcsőjében", az Università degli Studi di Firenzén.....	41
Kovács Ákos Tibor: A MÁJT TDK féléves programterve	45
Bemutatkoznak a MÁJT Tanszék demonstrátorai	47

[jogtörténeti érdekességek]

Gera Anna: Érdekességek a jogtörténet világából	51
--	----

A címlapon ismeretlen sváb mester műve 1470-ből: Menyasszonyi pár

© Zanócz Gréta, Kovács Ákos Tibor 2019
© A szerzők, 2019
© Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék, Joghistória, 2019

Folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet.

Elérhetőségünk: joghistoria@gmail.com

JOGHISTÓRIA

SZERKESZTŐSÉG

Felelős szerkesztő:

dr. Képešy Imre

Főszerkesztők:

Zanócz Gréta**Kovács Ákos Tibor**

SZERKESZTŐK

Zanócz Gréta

(Alkotmány- és jogtörténet)

Kovács Ákos Tibor

(TDK hírek)

Gera Anna

(Jog- és kultúra)

Sall Zsófia

(Jog- és kultúra)

Gera Anna

(Jogtörténeti érdekességek)

KORREKTÚRA

dr. Képešy Imre

BORÍTÓTERV ÉS
BELSŐ TERVEZÉS

Barkóczy Dávid

KIADJA

Eötvös Loránd Tudományegye-
tem Állam- és Jogtudományi
Kar Magyar Állam- és Jogtörté-
neti Tanszék

(Cím: 1053 Budapest, Egyetem
tér 1-3., II. em. 211.; Tel./Fax.: 06
1 411 6518)

ISSN 2062-9699

KAPCSOLAT

joghistoria@gmail.com

LAPZÁRTA

2019. október 25.

Kedves Olvasóink!

Szeretettel köszöntünk benneteket a Joghistoria szerkesztői nevében!

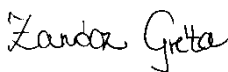
Folyóiratunk az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének hivatalos lapja, amelyben nemcsak demonstrátorink kapnak lehetőséget tudományos igénnyel megszerkesztett műveik publikálására, hanem egyetemünk azon hallgatói is, akik szeretnék az alkotmánytörténeti és jogtörténeti vonatkozású kutatásaik eredményét mások számára is hozzáférhetővé tenni.

Célunk egy olyan folyóirat megjelentetése, amely alátámasztja azon álláspontunkat, miszerint a jogtörténet létjogosultsága a mai világban is megkérdőjelezhetetlen. Amellett, hogy a Joghistoria megjelenése szolgálja a tudományos ismeretek minél szelesebb körben történő terjesztését, célja a hallgatók és a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék közötti kapcsolat kialakításának és elmélyítésének elősegítése is. Rendszeresen közlünk híreket tudományos diákkörünk fontosabb üléseinkről, illetve tájékozódhattok tervezett féléves programunkról is. Ezen évfolyam kezdetétől újabb rovatokat szeretnénk indítani, amelyek célja elsősorban a kulturális és közösségi ismeretek terjesztése, valamint a tudományos eredmények közvetítése a hallgatók irányába. Fontosnak tartjuk azt is kiemelni, hogy a Joghistoria az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának egyetlen olyan hallgatók által szerkesztett folyóiratának tekinthető, amely hallgatóink tudományos cikkeinek megjelentetését szolgálja.

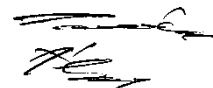
Ennek megfelelően folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet. A TDK hírekben a Tanszék Tudományos Diákkörének mindennapi tevékenységéről és munkájáról kaphattok bővebb tájékoztatást. A Jog és kultúra rovatunkban különböző jogi vonatkozású filmekről, könyvekről és kiállításokról szerezhettek további információkat. A Jogtörténeti érdekességek rovatunkban pedig számos jogtörténeti vonatkozású információval gazdagíthatjátok tudásotokat.

Végezetül szeretnénk megköszönni nagylelkű támogatóink, így a Magyar Országos Közjegyzői Kamara, a Magyar Ügyvédi Kamara, a Nagy és Trócsányi Ügyvédi Iroda, valamint a Kovács Ügyvédi Iroda adományát, erről bővebben a 46. oldalon olvashattok.

Kellemes olvasást kívánunk!

Zanócz Gréta

Kovács Ákos Tibor

Az első modern magyar csődtörvény és a hozzá vezető út

Írta: GERA ANNA

Bár a csőd a kereskedelem kezdeti formáinak megjelenése óta meghatározó gazdasági jelentőséggel bír, átfogó szabályozására egészen a polgári korig nem került sor. Ugyan már a feudalista rendszerben is súlyos jogkövetkezmények fűződtek ahhoz, hogyha valaki csődbe jutott, a jellemzően szokásjogi szabályok érvényesülésének gyakran gátját jelentték a nemesi kiváltságok, ami a jogérvényesítés hatékonyságának rovására ment.

A kereskedelem fellendülése és a polgári átalakulás idején azonban szükségessé vált egy olyan szabályozás kidolgozása, amely egyformán érvényesül minden társadalmi réteg vonatkozásában, s ami megbízhatóan, kiszámíthatóan és részletesen rendezi a csőd után a hitelezők kielégítését. Az 1840. évi XXII. törvénycikk tett először kísérletet a feudális eredetű, társadalmi alapú különbségek eltörlésére, a korszak igazi vívmánya azonban az 1881. évi XVII. törvénycikk volt, amelynek a javaslatát az az Apáthy István készítette, akinek a nevéhez az Apáthy-kódexként is ismert, a kereskedelemről szóló 1875. évi XXXVII. törvénycikk is fűződik.

Jelen cikk témája annak bemutatása, hogy milyen jogtörténeti előzmények vezettek a törvény megszületéséhez, valamint magának a törvény szerinti eljárásnak a rövid bemutatása, különös tekintettel a csődeljárás alapfogalmaira, valamint annak szereplőire.

A csőd szabályozásának rövid áttekintése

Az első rendelkezés, amelyet a csődjog szempontjából érdemes megemlíteni, az 1723. évi CVII. törvénycikk: ez pusztán egy paragrafusból állt és azt mondta ki, hogy az adósságokat be kell jegyezni és be kell táblázni azokban a megyékben és városokban, amelyekben az adósok teher alá veendő javai fekszenek. Ezt a törvénycikket a II. József által 1781. május 1-jén kiadott, 1786. május 1-

jén pedig Magyarországon is hatályba lépő császári pátense követte, amely bevezette az osztrák általános csődrendtartást. II. József halála után azonban ez a pátens hatályát veszítette s ismét a korábbi szabályozás lett alkalmazandó. A 19. század elején, az 1807. évi XII. törvénycikk formájában törvény született a hamis bukottak büntetéséről, ám az igazi változást az 1840. évi XXII. törvénycikk hozta.

Az 1840. évi XXII. törvénycikk relevanciája abban rejlett, hogy ez volt az első törvény, amely a csődjog átfogó rendezésére tett kísérletet. Ugyan még nem különülnek el benne szerkezetileg az anyagi jogi és az eljárásjogi szabályok, már megtalálható benne a csődeljárás szereplőinek bemutatása, illetve magának az eljárásnak a részletes leírása is. Az 1840. évi XXII. törvénycikk kereskedőkre és nem kereskedőkre egyaránt kiterjedt, és különbséget tett a hamissággal párosult, illetve a vétkes gondatlanságból elkövetett bukás között. Az előbbihez, amely szigorúbb megítélés alá esett, tartozott például az az eset, ha a csődbement személy a csődnyitás vagy a per során elszökött, ha a bukásának okait a bíróság ítélete ellenére nem volt hajlandó előadni, illetve, ha adósságokat színlelt hitelezői kijátszása érdekében.¹ Az utóbbi, tehát a vétkes gondatlanság ezzel szemben olyan eseteket foglalt magába, mint például ha bejegyzett kereskedő a könyvelését rendetlenül vezette, vagy nem készített kereskedelmi mérleget minden év végén, illetve, ha rövid idő alatt tetemes vagyont elpazarolt.² E szabályozás egészen a neoabszolutizmus koráig hatályban maradt, egyedül az 1844. évi VII. törvénycikk módosította részben, amely a vagyonbukott ellen erőteljesebb büntető vizsgálatot rendelt el.

A neoabszolutizmus idején a magyar csőd-szabályozás ideiglenesen felfüggesztésre került: 1853. szeptember 1-jén hatályba lépett az 1853. július 18-ai császári pátenssel kiadott ideiglenes

osztrák csődrendtartás, amely az 1861-es Ország-bírói Értekezletig hatályban maradt, illetve Fiumében és az erdélyi területeken azt követően is. 1859-ben a csőd elkerülése végett bejegyzett kereskedők számára bevezetésre került a kényszeregyezés intézménye, az 1859. május 18-án és június 15-én hozott rendeletekben foglaltak alapján. Az Ország-bírói Értekezlet azonban nem erősítette meg a neo-abszolutizmus idején hatályba lépő csődjogi szabályokat, s a hazai csődjogot ismét az 1840. évi XXII. törvénycikk alapjaira helyezte. Fenntartotta ugyanakkor a kereskedők és a nem kereskedők közötti különbségtételt, illetve különös részi szabályozásokkal egészült ki a betáblázással, illetve zálogjoggal terhelt ingatlanjavak, valamint a bányatörvényhatóság alá tartozó vagyon vonatkozásában.

A meglévő szabályozások ugyanakkor még ezekkel a módosításokkal sem tudtak hosszú távon megfelelni a dinamikusan fejlődő kereskedelemnek, ezért hamarosan felmerült egy új törvény elfogadásának igénye. Ennek előkészítésére az igazságügy-minisztérium Apáthy Istvánt bízta meg, akinek a nevéhez köthető az Apáthy-kódexként is ismert kereskedelmi törvény, az 1875. évi XXXVII. törvénycikk is. 1873-ban kezdődő munkájának eredménye lett az 1881. évi XVII. törvénycikk, amely 1882. január elsején lépett hatályba. A törvény az anyagi és az eljárási szabályokról külön részekben írt, illetve megőrizte a kereskedők és nem kereskedők közti különbségtételt annyival, hogy a kereskedelmi csődöt a közönséges csőd al eseteként értelmezte, s így arra eltérő rendelkezések hiányában a közönséges csőd szabályait vonatkoztatta. A csődeljárásba új szereplőt vezetett be a csődbiztos személyében, illetve a csődpervivő tisztségének megszüntetésével kibővítette a csődtömeggondnok feladatkörét.

A csődjogi szabályozás további lépcsőfokaként került sor a 20. század elején a csődön kívüli kényszeregyezés rendeleti úton történő szabályozására, ennek állomásait jelentették a 4070/1915 (XI. 15.), 1410/1926 (II. 23.), 80/1927. (III. 18.) és a 850/1931 (II. 13.) miniszterelnöki rendeletek. A csődjog polgári kori fejlődésének a szocializmus vetett véget, amikor az államosítások révén fokozatosan megszűnt az a vagyon, amely a

kielégítés alapját tudta volna szolgálni, a csőd pedig a politika eszközeként szintén az államosítás céljának megvalósítása érdekében került alkalmazásra.

Az 1840. évi XXII. törvénycikk szabályozása

Az 1840. évi XXII. törvénycikk tehát a magyar csődjog fejlődésének kiemelt jelentőséggel bíró állomása volt, ugyanis a korábbi feudális szabályokkal szakítva nemesekre és nem nemesekre egyaránt alkalmazandó csődeljárási szabályt alkotott. Ugyan a törvényben még nem különültek el szerkezetileg az anyagi jogi és eljárásjogi szabályok, már átfogóan szólt mindkét területről. E fejezetben először a csődeljárás szereplőit és a csődeljáráshoz legszorosabban kapcsolódó fogalmakat szeretném röviden bemutatni, ezt követően pedig a csődeljárás menetét foglalom össze, különös figyelmet fordítva a csődtömeggondnok szerepére és az eljárás más szereplőivel való együttműködésére.

A csőd fogalmát ugyan a törvény nem definiálja, azalatt azt a helyzetet értjük, amikor egy adósnak több hitelezője van, de őket nem akarja vagy nem tudja vagyonából kielégíteni. A csődjog azokban az esetekben alkalmazandó tehát, amikor egy adóssal több hitelező áll szemben, amennyiben csak egy hitelezőnek nem teljesített az adós, a hitelező polgári eljárás útján követelheti a teljesítést. A csődeljárás célja, hogy a fizetéseképtelen adós hitelezőit minél nagyobb mértékben kielégítse, az arányosság és az egyenlő bánásmód elvét szem előtt tartva.

Az eljárás a csődbíróság előtt zajlik, amelynek feladata a csődeljárás levezetése. A hitelezők érdekeinek képviselésére a csődválasztmány (hitelezői választmány) jogosult, amelynek tagjait a hitelezők maguk közül, szótöbbséggel választják meg. A bíróság munkáját az általa kirendelt csődtömeggondnok és csődperügyelő segíti. A csődperügyelő a csődtömeg jogi képviselője, ő felelős a csődtömeg pereinek viteléért, a csődtömeggondnok ezzel szemben a csődtömeg vagyonnekezeléséért felel, tehát jogi funkciót nem, csak gazdaságit tölt be.

A törvénycikk értelmében a csődeljárás akkor kezdődik, amikor a bíróság meghozza a csődnyitást elrendelő határozatát³. Erre irányuló kérelemmel mind az adós, mind a hitelezők élhetnek, viszont hivatalból a bíróság nem ad ki csődnyitást elrendelő határozatot.⁴ A határozatban a bíróság elrendeli az adós ingó és ingatlan vagyonának zár alá vételét és összeírását, a munkához pedig csődperügylőt és csődtömeggondnokot rendel ki⁵. A csődperügylő kötelessége, hogy még a hitelezők összehívása előtt behajtsa az adós esetleges követeléseit. A hitelezők összehívása összehívó végzéssel történik, „csődületi határnap” kitérésével.⁶ E napon a hitelezők vagy maguk jelennek meg, vagy képviselőjüket küldik, hogy megválasztásuk a csődválasztmányt.⁷

A perügylő már a csődválasztmány megválasztása előtt megkezdte a munkáját. A bíróságnak benyújtott keresetlevél alapján észrevételeket tesz a követelések „minősége és valósága iránt”, amely észrevételeket a bíróság visszajuttat a hitelezőknek. A hitelezők erre válaszolnak, a perügylő pedig a válaszaik alapján megítéli a kérelmeket azzal, hogy a bíróság ez alapján fog döntést hozni. A hitelezők ismét észrevételeket tehetnek a perügylő által megfogalmazottakra, a bíróság pedig ezt követően ítéletet hoz a követelések valóságáról és arról, hogy azok melyik követelési osztályba tartoznak (ez majd a végrehajtás során, a kielégítési sorrend kapcsán lesz jelentős). A bíróság döntésével szemben bármelyik hitelező, illetve a perügylő nyújthat be fellebbezést.

A perügylő eljárásával párhuzamosan a csődtömeggondnok átveszi a vagyon kezelését, az arról készült számításait a csődületi határnapon a csődválasztmánynak adja át.⁸ A bírósági határozat ismeretében az addig még nem értesített javak eladásáról a csődválasztmány határoz:⁹ a nem nemesi ingatlanra árverést hirdetnek, a nemesi ingatlant viszont a csődtömeggondnok kezelésére bízák. A végrehajtási szakaszba a bíróság is bekapcsolódik: megvizsgálja a csődtömeggondnok számításait, felszámítja a megítélt követeléseket, illetve az 1836. évi V. törvénycikk alapján árverésre bocsátja az ingatlan nemesi javakat.

Miután a teljes vagyon értékesítésre került, a csődtömeggondnok nyolc napon belül elkészíti a követelések kifizetési sorát¹⁰, amelyet aztán a bíróság továbbít a hitelezőknek. Ezt követően megkezdődik a kifizetések teljesítése a kielégítési sorrend alapján. A csődeljárással kapcsolatos költségek, így a csődperügylő és a csődtömeggondnok illetménye is a kielégítési sorrend első helyén szerepel, így az összes hitelezőt megelőzve nyer kielégítést a vagyonból. A további követelések kifizetéséről a csődtömeggondnok gondoskodik egy, a bíróság által kiküldött „bírói tag”¹¹ jelenlétében eljárva. A végrehajtási szakasz lezárultát követően jelentést készít a történetekről a bíróságnak és odaadja a kifizetés okleveleit, amelyet a bíróság a csődület megszűnéséről kiadott nyilatkozata követ.

Az 1840. évi XXII. törvénycikk tehát egy részletesen szabályozott eljárásrendet dolgozott ki a csődeljárás lefolytatására. A csődtömeggondnok mellett fontos szerepet játszott a lebonyolításban a csődperügylő. A kettejük szerepe közötti eltérés abban nyilvánult meg, hogy míg a csődperügylő a csődtömeg gondozásának jogi oldaláért felelt, addig a csődtömeggondnok a vagyonkezeléssel kapcsolatos pénzügyi teendőkkal foglalkozott, ennek révén pedig nem volt szükséges, hogy jogi tudással rendelkezzen. Az 1881. évi XVII. törvénycikk hatályba lépésével ez megváltozott: a csődperügylő pozíciója megszűnt, a feladatát pedig a csődtömeggondnok vette át, aki így már egy személyben látta el a pénzügyi és a jogi feladatokat.

Csődeljárás az 1881. évi XVII. törvénycikk szerint

Az 1881. évi XVII. törvénycikk megalkotásához a kereskedelmi élet fellendülése által támasztott követelmények vezettek, ezzel összefüggésben pedig a törvény egyik legfontosabb újítása abban nyilvánult meg, hogy különbséget tett a közönséges csőd és a kereskedelmi csőd között. A különbségtétel annyiban nem volt éles, hogy a kereskedelmi csőd a közönséges csőd egy speciális változatát jelentette, így amennyiben nem rendezték speciális szabályok egyes aspektusait, arra a közönséges csődre vonatkozó szabályok voltak irányadók.

A csődeljárás szereplői az 1840. évi XX. törvénycikkhez viszonyítja valamelyest megváltoztak: a csődperügylő korábbi pozíciója megszűnt, viszont megjelent a csődbiztos, illetve a csődtömeggondnok helyettesét kapott. A csődbiztos¹² egy volt a bíróság tagjai közül (lehetett bíró vagy bírói hivatalra minősített jegyző) és az ő feladata az volt, hogy a csődbíróságnak fenn nem tartott intézkedéseket foganatosítsa. A csődtömeggondnok helyettesének¹³ pozíciója a törvényi szabályozás értelmében megfelelt a csődtömeggondnokénak, ugyanakkor a gyakorlatban vitákat váltott ki, hogy mennyiben tekinthető a csődtömeggondnok és a helyettes közötti viszony alá-főlérendeltnek mégis, illetve mennyiben kötelező egyáltalán a helyettes kinevezése.

A csődeljárás a csődnitással kezdődött¹⁴, amelyet az adós vagy a hitelező kérelmére a bíróság rendelt el. A csődnitási határozat elrendelte az adós javainak zár alá vételét, illetve kinevezte a csődbiztost, a csődtömeggondnokot és annak helyettesét. Ezt követően kibocsátásra került a csődhirdetmény¹⁵, amelyben a csődre vonatkozó legfontosabb adatokat tették közzé (például az adós nevét, követelések bejelentésére tűzött határidőt és a felszámolási tárgyalás napját), illetve felhívták a hitelezőket, hogy jelentsék be a követeléseiket, illetve amennyiben zálog- és megtartási joggal rendelkeznek, jelentsék be azt a csődtömeggondnoknak, a birtokukban lévő dolgokat pedig a csődtömeggondnok felhívására mutassák fel becslés végett.

A csődtömeg leltározásáért¹⁶ a csődbiztos felelt, a csődleltár alapján pedig sor került a csődhirdetmény kiadására. A csődhirdetmény alapján beérkezett hitelezői bejelentések alapján csődtömeggondnok kimutatást készített a követelésekről, illetve ő felelt a felosztási terv elkészítésért is, amennyiben a csődeljárás a csőd alá vont vagyon felosztásával való megszüntetésére került sor. A felszámolást a csődbiztos vezette¹⁷, amelynek keretei között a hitelezők a kielégítési sorrendben¹⁸ elfoglalt helyük szerint nyertek kielégítést (az eljárással kapcsolatos követelések első helyen szerepeltek, tehát a csődbiztos, a csődtömeggondnok és

a helyettes főszabály szerint a hitelezők előtt nyertek kielégítést a vagyonból).

A csődeljárás szereplőinek feladata az 1881. évi XVII. törvénycikk szerint

Az 1881. évi XVII. törvénycikk által szabályozott csődeljárás három központi szereplője a csődbiztos, a csődtömeggondnok és a csődválasztmány voltak¹⁹.

A csődbiztos a bíróság tagjaként önállóan vezette a tárgyalásokat, illetve fel volt jogosítva mindazokra az intézkedésekre és határozatokra, amelyeket a törvény a csődbíróságnak fenn nem tartott, s amelyek a csődtömeggondnok vagy a hitelezői választmány körébe sem tartoztak. Feladatai első sorban ügyvezetési jellegűek voltak, ő felelt például a csődválasztmány választásának levezetéséért és a kinevezési okirat kiadásáért²⁰, illetve ő kérte fel az adóst a vagyonának kimutatására²¹. A csődtömeggondnokkal együttműködve végezte a csődtömeg leltározást, illetve jóváhagyta a csődtömeggondnok által készített felosztási tervet²².

A csődválasztmány a hitelezők összességének érdekképviselőjeként ellenőrizte, irányította és támogatta a csődtömeggondnok működését. A törvény különbséget tett ideiglenes és végleges csődválasztmány között: az ideileneset²³ a csődbíróság nevezte ki, a végleges²⁴ tagjait viszont a hitelezők választották szótöbbséggel maguk vagy képviselőik köréből - ha nem került sor a végleges csődválasztmány tagjainak megválasztására, annak hatáskörét a csődbíróság és a hitelezők gyűlése gyakorolta. A csődválasztmány tagjai maguk közül elnököt és jegyzőt választottak. A tagok az eljárással kapcsolatos költségeik megtérítésére igényt tarthattak, ugyanakkor fizetést egyedül a jegyző kapott.²⁵ A csődválasztmánynak a csődtömeggondnokkal való együttműködése keretei között a csődválasztmány működésében támogatta és ügykezelésében ellenőrizte a csődtömeggondnokot, illetve tőle felvilágosítást kérhetett.²⁶

A csődtömeggondnok az adós által elvezetett, a csődtömeghez tartozó vagyon feletti kezelési jogot gyakorolta a törvény keretei között. Feladatai a következők voltak: (1) az adós nevében

örökség és hagyomány elfogadása,²⁷ (2) az adós által folyamatba tett, vagy ellene indított perekbe való belépés, illetve az azoktól való elállás,²⁸ (3) az adós kötötte jogügyletek teljesítése vagy felbontása,²⁹ (4) számos esetben az adós által kötött jogügyletek megtámadása és az adóssal szembeni fellépés, ezen felül (5) az adós által elismert követeléseket kifogásolhatta,³⁰ illetve (6) köteles volt a büntetőbírósnak szükség esetén „segédkezet nyújtani” a csődbűncselekmények tárgyalásakor.

A csődtömeggondokot a csődbíróság nevezte ki a saját hatósági területén gyakorló ügyvédek közül³¹ azzal, hogy a csődtömeggondok nem lehetett közeli hozzátartozója az adósnak (így felvagy lemenő ágbeli rokona, sógora, testvére, unokatestvére, házastársa, jegyese, testvérének házastársa és házastársának testvére)³². Ügykezelésében a rendes családapa gondosságával volt köteles eljárni, a vagyonkezeléséről pontos számadást kellett vezetnie és felelős volt minden, a gondosság elmulasztásából eredő kárért³³.

A csődtömeggondnok jogosult volt arra, hogy az eljárásával kapcsolatos kiadásait, illetve fáradozásának díjazását igényelje, a csődeljárást nem lehetett addig megszüntetni, amíg ezek a követelések kielégítésre vagy biztosításra nem kerül-

tek. Ugyanakkor, ha a csődtömeggondnok nem teljesítette a kötelességeit, a csődbíróság eseti megítélés alapján akár 200 forintig terjedő bírsággal is sújthatta, illetve a csődbiztos vagy a választmány indítványára, sőt, hivatalból is elmozdíthatta tiszt-ségéből³⁴.

Zárszó

Összegzőképpen elmondható, hogy az 1881. évi XVII. törvénycikk átfogóan, a modernizálódó társadalom követelményeinek megfelelően szabályozta a csődeljárást. A csődeljárásban szereplők pozíciójának szabályozásakor törekedett arra, hogy megteremtse a kereskedelem fejlődése és a gazdasági fellendülés által megkövetelt biztosítékokat, egyaránt biztosítva a hitelezők és az adós érdekének, valamint az államhoz köthető szereplők révén a közérdeknek a képviselését. A törvény azonban önmagában – ahogy az gyakran előfordul – természetesen nem jelentett megoldást minden problémára: következő cikkemben a csődtömeggondnok pozíciójának tükrében szeretnék bemutatni pár, a törvény alapján felmerült kérdést, amelyre a bírói gyakorlat és a jogtudomány eltérő válaszokat adott.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ A csődületről szóló 1840. évi XXII. törvénycikk [régii csődtörvény, továbbiakban Rcstv.] 130. §

² Rcstv. 131. §

³ Rcstv. 6. §

⁴ Rcstv. 5. §

⁵ Rcstv. 11. §

⁶ Rcstv. 25. §

⁷ Rcstv. 51. §

⁸ Rcstv. 94. §

⁹ Rcstv. 95. §

¹⁰ Rcstv. 80-85. §

¹¹ Rcstv. 114-115. §

¹² A csődtörvényről szóló 1881. évi XVII. törvénycikk [továbbiakban Cstv.] 93. §

¹³ Cstv. 95. §

¹⁴ Cstv. 82-87. §§

¹⁵ Cstv. 88-89. §§

¹⁶ Cstv. 114-117. §§

¹⁷ Cstv. 134. §

¹⁸ Cstv. 59-71. §§

¹⁹ A szereplőkre vonatkozó szabályokat a Cstv. III. fejezete tartalmazta.

²⁰ Cstv. 106. §

²¹ Cstv. 118. §

²² Cstv. 181. §

²³ Cstv. 96. §

²⁴ Cstv. 106. §

²⁵ Cstv. 111. §

²⁶ Cstv. 109. §

²⁷ Cstv. 4. §

²⁸ Cstv. 9. §

²⁹ Cstv. 18-25. §

³⁰ Cstv. 139. §

³¹ Cstv. 95. §

³² Cstv. 97. §

³³ Cstv. 100. §

³⁴ Cstv. 104. §

Nők a magyar felsőoktatásban - a kezdeti nehézségek

Írta: BÁLITS PANNA

Százhuszonnéggy évvel ezelőtt született meg az első hazai jogforrás, amely megnyitotta a felsőoktatás kapuit a magyar nők számára. A női egyenjogúság szempontjából a jogszabály megszületése fontos lépés volt, amelyet hosszú évek, elhalt indítványok és vitába torkollott párbeszéderek előztek meg. A nők felsőoktatásban való részvétele a XIX. század Európájában égető kérdés volt, amelyet az Osztrák-Magyar Monarchia határai sem tartóztathattak fel, ezáltal egyre hangosabbá váltak a hangok, melyek a magyar leányok számára követelték az egyetemi karok megnyitását. A következőkben a szabályozás létrejöttét megelőző kezdeményezéseket, vitákat és a folyamat olyan kiemelkedő szereplőit mutatom be, melyek elengedhetetlenek voltak az emancipációhoz vezető eme jelentős, de korántsem végső lépéshez.

A nőoktatás alapjai

Hazánkban a felvilágosodás korát követően, a polgári jogegyenlőség eszméjének terjedésével kezdte hallatni hangját a radikális értelmiség a nők jogainak bővítéséről, ám a változást leginkább kívánók is csupán a középfokú nőoktatásban látták a fejlődés útját. A XIX. század folyamán az oktatás kérdése még kiemeltebb szerepet kapott: a politikusok is felismerték, hogy ha a cél a magyarság szaporodása és erősödése, akkor nélkülözhetetlen a jó hazafiakat nevelő, életrevaló magyar nők képzése. A nők oktatását a magyar kultúra fejlesztését kívánó költők (pl. Kazinczy, Berzsenyi) is támogatták, hogy a magyar nyelvű irodalom szélesebb olvasóközönséghez jusson el, ez azonban – nem meglepő módon – pusztán a nemesi és polgári származású leányokra vonatkozott.¹ A magyar leányok nevelését elsősorban házi (főként francia) nevelőnők segítették, a középfokú oktatást pedig az Angolkisasszonyok zárdája és az 1822-ben megnyílt világi iskola látta el.² A reformkorban

megsokasodtak a leánynevelés fejlesztését sürgető hangok, habár az oktatás gyakorlati céljának a többség továbbra is a családban betöltött anya- és feleségszerep megfelelő ellátását tartotta.

A század második felére a nőoktatás fejlesztésének célja megváltozott. Ugyan a hagyományos női szerepek betöltése, azaz a házimunka és a családi élet rendben tartása évszázadokon át kitöltötte az asszonyok és leányok mindennapjait, a technikai fejlődés következtében a „házimunkaerő” egyre feleslegesebbé, ezáltal a társadalom humán erőforrásának jelentős része kihasználatlanná vált. Ezzel párhuzamosan a családok megéreztek a dologtalan nőtágok terhét, amelyet nehezített a pártában maradt vagy válás miatt hazakerült leányok jelenléte, hiszen az ő ellátásuk is a családfenntartó férfiakra hárult. Az improduktivitás unalmát, az unalom pedig a hasznosság utáni vágyat erősítette, s következőképpen megnőtt azoknak a nőknek a száma, akik a tanulásban nem a feleség- és anyaszerep megfelelő ellátását, hanem valamilyen társadalmi hivatás betöltését látták.³

Habár ezek alapján Petőfit szavaló, egyetemek kapuit döngető leányokat képzelhetnénk magunk elé, a dualizmus első felében a magyar nők többsége analfabéta volt, akiknek elsősorban alapvető elemi oktatásra volt szükségük. Az Eötvös nevéhez fűződő 1868-as népoktatási törvény tizenkét éves korig általános tankötelezettséget vezetett be, és elrendelte a gyermekek nemek szerint elkülönített oktatását. Habár a törvény megszületése fontos lépés volt a hazai oktatás fejlesztésére, a gyakorlatban rengeteg gyermek nem járt iskolába a tanintézet fizikai hiánya miatt vagy azért, mert a szüleik otthon tartották őket.⁴ A szabályozás nem részesítette ugyanolyan oktatásban az azonos típusú tanintézetbe járókat: a fiúk többféle tantárgyat tanulhattak, és képzési idejük is tovább tartott. A népoktatási törvény továbbá nem nyújtott kielégítő

megoldást a magasabb műveltséget kívánó úri középosztály számára, később viszont Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter (Molnár Aladár országgyűlési képviselő tervezete alapján) felállította a hatosztályos felsőbb leányiskolákat. Ezek az iskolák a női élethivatáshoz szükséges általános műveltséget kívánták átadni a diákoknak, de a hasonló típusú, fiúkat oktató intézetekkel ellentétben nem adtak érettségi bizonyítványt.⁵ Bár Trefort szíven viselte a nőoktatás kérdését, annak megoldását a középfokú tanulmányok fejlesztésében látta, a felsőoktatási részvétel lehetőségét nem támogatta, ahogy az Hugonnai Vilma alább olvasható esetéből is látszik.

Hugonnai Vilma jelentősége

A nemek közötti munkamegosztás egyik szegmense lehetőséget nyújtott a családi élet tevékenységi köréből kilépni vágyó nőknek (Jobst, 2000). Hagyományosan a nő dolga volt a betegek gyógyítása, az idősök ellátása és a csecsemőgondozás, és a XIX. század során is általánosan elfogadott volt, ha a nő besegített orvos férje vagy apja munkájában. Joggal praktizáló orvosnőről természetesen nem beszélhetünk, hiszen hazánkban 1895-ig nemhogy diplomát, de érettségit nyújtó képzés sem létezett, és hasonló volt a helyzet a környező országokban is. Az orvosi diplomát szerezni kívánó, európai leányok egyik lehetősége Zürich volt, ahol már 1864-ben engedélyezték a nők számára az egyetem látogatását.

Gróf Hugonnai Vilma is ezt az utat választotta, amikor 1872-ben ékszerait eladva Zürichbe költözött, és megkezdte orvosi tanulmányait. Hat és fél évvel később megszerezte az orvosi oklevelet, és – elutasítva a felajánlott svájci állást – hazajött, hogy diplomáját nosztrifikáltassa, majd Magyarországon kezdje meg orvosi praxisát. A budapesti egyetem orvosi kara 1880-ban foglalkozott Hugonnai kérelmével, és a tanári testület egyúttal arról is tárgyalt, hogy célszerű-e a nők számára lehetővé tenni az egyetemi részvételt. Az egész testület egyetértett abban, hogy a felsőoktatási képzés a nők esetében

is érettségihez kötött, és a többség támogatta az orvosi tanfolyam megnyitását. Az indoklás szerint, ha a nők nem lesznek képesek a képzés elvégzésére, vagy nem érnek el sikereket az orvosi szakmában, ez elrettentésül fog szolgálni az orvostudomány iránt érdeklődő nőtársaiknak, és így a probléma magától megoldódik, ha azonban az orvosnők eredményesen végzik munkájukat, úgy semmi ésszerű magyarázata nem volna a nők felsőoktatási kirekesztésének. A külföldi oklevelek nosztrifikálásához a kar a férfiakéval azonos követelményeket tűzött.

Hiába a kérelem pozitív elbírálása, Trefort megtagadta az oklevél honosítását, idő előttinek, erkölcsbe ütközőnek minősítette Hugonnai orvosi szigorlat letétele iránti kérelmét, és ehelyett a bábatanfolyam elvégzését ajánlotta.⁶ A diplomás orvosnő megszerezte az érettségi bizonyítványt (amire megkapta a miniszter engedélyét), elvégezte a zürichi képzéshez képest középszintű tanfolyamot, majd megnyitotta praxisát.⁷ Trefort támogatta ugyan a nőoktatás ügyét, de a megoldást az elemi- és középfokú képzés megvalósításában látta, s talán tartott attól, hogy az engedély megadása a közvéleményt a teljes nőoktatás ellen hergeli.⁸ Hiába volt a miniszter véleménye megalapozott, az intézkedés a nők felsőoktatási részvételének kérdését évekkel visszavetette.⁹

A nőoktatás megítélése

Bár a közvélemény továbbra is elfordult a női emancipáció ügyétől, tudományos körökben sorra jelentek meg a nők felsőoktatási előmenetelét támogató vélemények. Markusovszky Lajos professzor álnéven megjelent cikksorozatában¹⁰ fejtette ki a nőoktatásról alkotott véleményét. Megfogalmazta, hogy hazai orvosnők képzése nem is olyan elképzelhetetlen, mint azt a magyar orvosok gondolják, hiszen egyre többször hallani külföldön praktizáló orvosnőkről, egyetemet végzett leányokról, és ezek a hírek óhatatlanul feltüzelik az itthoni ambíciókat is. Említést tett a női nőgyógyászok iránti kibontakozó igényről, és arról a természetes jelenségről, hogy az önállósuló és megélhetésükért küzdő nők előbb-utóbb a férfiak uralta pályákon is megjelennek, hogy

felvegyék a versenyt a másik nemmel.¹¹ Nem adott választ arra, hogy a nők természetükből kifolyólag alkalmasak-e az orvosi hivatásra, mivel még nem volt annyi praktizáló nő a pályán, hogy alkalmasságuk eldönthető legyen, és épp azért, hogy e kérdésre válasz szülessen, a professzor nem látta akadályát a megfelelő kitartással és végzettséggel rendelkező nők továbbtanulásának az orvosi karon.¹²

A nők felsőoktatási részvételét támogatta György Aladár *Nők, mint orvosok* című tanulmánya is, amelynek jelentős hatása volt az a Mária Dorothea Egyesületre, a dolgozó magyar nők sokáig egyetlen szervezetére. A tanulmány hatására az Egyesület 1892-ben kérvényt nyújtott be a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a női orvosok képzése érdekében. Csáky Albin miniszter a kétséges társadalmi következményekre hivatkozva visszautasította a kérelmet, de – talán azért, mert a kérvény aláírója, az Egyesület elnöknője, a felesége volt – külföldi orvosnők praxisára vonatkozó adatgyűjtést rendelt el.¹³ 1895 során a budapesti orvosi kar felkérésre testületileg nyilatkozott a nők képzését illetően. A professzorok – ahogy már 1880-ban is – az orvosi és gyógyszerészeti pályák megnyitását javasolták, de a felvételt egyéni elbíráláshoz kívánták kötni.¹⁴

Nagy lépés, kis haladás

A nőoktatás megítélésének e kedvező időszakában lett Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter, és alig burkolt célja volt az összes világi egyetemi kar megnyitása. A királyi rendeletet 1895. november 18-án hirdették ki, azonban az uralkodói megfontolás alapján csak a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti pályák megnyitását engedélyezte. Wlassics alig egy hónappal későbbi, egyetemekhez intézett leiratában kifejtette, hogy nem lehet pusztán elvi okokból eltüntetni a másik nemet a felsőoktatásból, és hogy magyar leányok, ahogy a külföldi nők is, képesek sikeresen elvégezni a képzéseket.¹⁵

A jogszabály jelentősége abban rejlett, hogy elsőként engedte a nők felvételét a magyar egyetemi karokra, és három évtizeden át a női felsőoktatási kérdés alapokmányát képezte. A korábbi helyzethez képest a jogszabály megszületése fontos előrelépés, azonban mégiscsak kis haladás egy hosszú úton, melynek végén a nők a férfiakkal egyenlő esélyekkel és lehetőségekkel rendelkeznek a továbbtanulás terén. Az 1896-os tanévben iratkoztak be az első hallgatónők az egyetemekre, ez viszont csak néhány főt jelentett. Leánygimnáziumok továbbra sem voltak, a nők számára sokkal nagyobb nehézséget jelentett az érettségi bizonyítvány megszerzése, mint ellenkező nemű kortársaiknak. A századforduló után az egyetemek szigorítottak a felvételi kérelmek elbírálása tekintetében, és a hallgatónők részvételi aránya sokáig számottevően alacsonyabb volt, mint más európai országokban.¹⁶ Hogy egy konkrét eseten keresztül érzékeltessem, mégis milyen fontos hatásai voltak a rendelet létrejöttének: Hugonnai Vilma a szabályozás alapján beadhatta nosztrifikálási kérelmét, és a szigorlatok sikeres letétele után, 1897-ben sor került az ünnepélyes avatásra: így lett dr. gr. Hugonnai Vilma az első magyar orvosnő, akinek életútjáról, bátorságáról és kitartásáról példát vehet az utókor.¹⁷

Az férfiaknak és nőknek egyenlő felsőoktatási követelményeket állító törvény létrejöttére csak 1946-ban került sor. Addig viszont az egyetemi nőoktatás ügyének előrehaladását sok újító szándékú politikus és tanár, orvos és jogász, nő és férfi segítette, akikre ugyanúgy emlékeznünk kell, mint Trefort Ágostonra, Wlassics Gyulára, Hugonnai Vilmára és a folyamat sok más kiemelkedő szereplőjére, akik nélkül országunk egyetemei nem tarthatnának ott, ahol ma tartanak.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ NAGYNÉ Szegvári Katalin: Út a nők egyenjogúságához. Budapest, 1981, Kossuth Könyvkiadó, 22. o.

² NAGYNÉ, 1981, 26-27.o.

³ BOBULA Ida: Az egyetemi nőkérdés Magyarországon. In: Napkelet 1928/8. 581-582.o.

⁴⁴ FELKAI László: A népiskolai törvény végrehajtása. http://misc.bibl.u-sze-ged.hu/12237/1/mp_1969_001_002_4731_151-163.pdf (letöltés ideje: 2019. 10. 13.)

⁵ NAGY Adrienn: Felsőbb leányiskolák, mint érettségít adó közép fokú szakiskolák a XX. század elején. http://trainingand-practice.hu/sites/default/files/kepzes_es_gyakorlat/tanulmanyok/01-Nagy_Adrienn-tanulmany.pdf (letöltés ideje: 2019. 10. 13.)

⁶ BOBULA, 1928. 583. o.

⁷ JOBST Ágnes: Az emancipáció eszméjének érvényesülése. Hugonnai Vilma élete. In: BALOGH Margit és S. NAGY Katalin: Asszonysorsok a 20. században. Budapest, 1999, BME Szociológiai Tanszék Szociális- és Családvédelmi Minisztérium Nőképviseleti Titkársága. 38-39. o.

⁸ BOBULA, 1928. 583. o.

⁹ SZÖGI László: A nők egyetemi tanulmányainak kérdése a budapesti orvostudományi karon, 1896-1926. http://www.orvostortenelem.hu/tankonyvek/tk-05/pdf/3.4.3/1986_115_116_szogi_laszlo_nok_egyetemi.pdf (letöltés ideje: 2019. 10. 13.)

¹⁰ Lásd: MARKUSOVSKY Lajos: Az orvosi gyakorlat nőknek való-e. In: Orvosi Hetilap, Pest, 1869/36. 607-608. o., továbbá: Orvosi Hetilap, Pest, 1869/37 623-624. o., illetve u.o. 1870/33. 555-557. o.

¹¹ MARKUSOVSKY Lajos: Az orvosi gyakorlat nőknek való-e. In: Orvosi Hetilap 1869/36. 607.o.

¹² MARKUSOVSKY Lajos: Az orvosi gyakorlat nőknek való-e. In: Orvosi Hetilap 1869/37. 623. o.

¹³ BOBULA, 1928. 583-584. o.

¹⁴ SZÖGI László: A nők egyetemi tanulmányainak kérdése a budapesti orvostudományi karon, 1896-1926. http://www.orvostortenelem.hu/tankonyvek/tk-05/pdf/3.4.3/1986_115_116_szogi_laszlo_nok_egyetemi.pdf (letöltés ideje: 2019. 10. 13.)

¹⁵ LADÁNYI Andor: Két évforduló. A nők felsőfokú tanulmányainak száz éve. In: Educatio, 1996/3. 376.o.

¹⁶ LADÁNYI, 1996. 377.o.

¹⁷ JOBST, 1999. 41-42. o.

Az emlékezés erejével - 150 éves a bírói függetlenséget deklaráló 1869. évi IV. törvénycikk

Visszatekintés a törvénycikk keletkezésének körülményeire

Írta: DR. ILLÉS KRISTÓF

A bírói függetlenség a jogalkalmazásnak egy olyan sarokköve, mely minden jogállam fundamentuma kell, hogy legyen. Ez azonban nem volt mindenkor ennyire egyértelmű jogtétel, a bírák függetlenségét Magyarországon alapvető szinten először a bírói hatalomról szóló 1869. évi IV. törvénycikk mondta ki.

Álláspontom szerint annak érdekében, hogy a legifjabb jogászgeneráció is ténylegesen megértse, miért tekintünk e törvénycikkre a mai napig a magyar jogrendszer egyik korszakalkotó törvényeként, szükséges a törvénycikk szabályain túl – a kor társadalmi, gazdasági és szociális kontextusába helyezve – a törvénycikk megszületésének körülményeit is megismerni. A következő oldalakon az ünnepi visszaemlékezés keretében ennek felidézése törekszem, melynek során a kifejtettek színesítése érdekében a kor kiemelkedő alakjainak gondolatait - szavait is többször segítségül hívom, ezzel is igyekezve megidézni a kor szellemét.

Az 1869. évi IV. törvénycikk megalkotása egy – a polgárosodás korában végbemenő – modernizációs hullámba illeszkedett. Ezzel összefüggésben fontos előzményként kiemelni, hogy az 1848-as törvények deklarálták a törvényhozói hatalom függetlenségét, míg az 1869. évi IV. törvénycikk – folytatva a megkezdett munkát – elvi szinten a bírói és végrehajtói hatalmi ágak funkcionális különválasztásának kimondására irányult.¹

Ma már természetesnek tekintjük Európában a hatalmi ágak montesquieu-i elveknek megfelelő szétválasztását, azonban hazánkban a kiegyezést követően, a fentiek megvalósítását célzó 1869. évi IV. törvénycikk megalkotásakor a magyar nagybirtok és nagytőke szövetségét képviselő Andrássy-kormány egyáltalán nem volt könnyű helyzetben. E kormánynak olyan államszerkezetet kellett kiépítenie, amely szorosan kapcsolódik az

Ausztriával fennálló viszonyhoz, valamint – ami még fontosabb – védi a feudális maradványokat és segíti azok beillesztését a fejlődő kapitalista társadalmi rendbe, mindezt úgy, hogy egyidejűleg lehetővé teszi új és korszerű burzsoá intézmények létrejöttét is.² Az új kormányzati-, igazgatási-, és igazságszolgáltatási szervek kiépítése tekintetében két nevet kell kiváltképp kiemelni a kormány, valamint annak képviselőházi többségét biztosító Deák-párt soraiból: nevezetesen Horvát Boldizsár igazságügyminisztert, és az őt segítő Csemegi Károlyt, korának kiemelkedő jogtudósát és kodifikátorát, akik nagy felkészültséggel és energiával vágtak bele az igazságügyi reformok keresztülvételébe. Mindezen erényekre szükségük is volt, mivel az 1848-at követő zavaros időszak nagymértékben megbolygatta a magyar törvénykezési szervezetrendszert. Deák Ferenc is akként nyilatkozott a Képviselőházban 1869. július 1. napján, hogy a közigazgatásnak egyetlen ága sincs olyan zilált állapotban, mint (...) az igazságszolgáltatás.³ Annak lényegét, hogy egy országban miért van elsődlegesen szükség egy stabil és jól működő igazságszolgáltatási szervezetrendszerre jól ragadják meg Horvát Boldizsár igazságügy-miniszter időtálló szavai:

„... hijába halmozná el az országot a legjobb anyagi vagy alaki törvényekkel mindaddig, a míg nem gondoskodnak a bírósági közegek olyatén szervezéséről, mely a törvények hű, gyors és pontos végrehajtásának megadja minden garantíáját.”⁴

A törvényhozás – felmérve a tárgykör súlyát – kiemelten kezdett foglalkozni a javaslattal. Ezt jól mutatja az a tény, hogy az országgyűlési képviselők 1869. június 23. és július 10. között nem is foglalkoztak mással, az interpellációktól és

egy másik törvényjavaslat rövid tárgyalásától eltekintve.⁵ Ebből következtethetünk arra, hogy a mindössze 26 szakaszból álló javaslat elfogadása nem volt vitáktól mentes. Sőt mi több az ellenzék igyekezett minden eszközt megragadni a törvényjavaslat tárgyalásának megakadályozására.⁶ A fent leírtak fényében – elsősre, jelen korból visszatekintve – nem lehet teljesen egyértelmű, hogy az ellenzék miért igyekezett gátolni egy ilyen horderejű törvényjavaslat elfogadását, mely elindította Magyarországot – Franciaország és Németország után – a modern jogállamok felé vezető úton. A választ a kor politikai és társadalmi viszonyainak kontextusában találhatjuk meg. Ugyanis a Tisza Kálmán és Ghyczy Kálmán vezette balközép, továbbá a Madarász József irányította szélsőbaloldal a kormánytól eltérő módon ítélte meg a kiegyezéssel létrejött közjogi helyzetet. Figyelemre méltó módon ütközött ki a nézeteltérés a megyék szerepének megítélése tekintetében. Az ellenzék tagjai a megyékre továbbra is – azok szupremáciáját hirdelve – az alkotmány védbástyaiként tekintettek, és az önkormányzat szerveinek további jogkörökkel való felruházását követelték, valamint eljárási szempontból kifogásolták, hogy a törvényjavaslat tárgyalására nem a törvényhatóságok rendezésére vonatkozó törvényjavaslattal együttesen – szakkifejezéssel élve junktimban – került sor. Ezzel szemben a kormánypárt, amely az igazságszolgáltatásra országos – és nem megyei – szintű feladatként tekintett, az előterjesztett törvényjavaslatban a törvényhatósági tisztviselők igazságszolgáltatási feladatának megszüntetését irányozta elő.

Ezzel kapcsolatosan Horváth Boldizsár igazságügy-miniszter az alábbi szavakat intézte a Képviselőházban 1869. július 3-án megtartott beszédében az ellenzék soraihoz:

„... Ha már most önök azt állítják, hogy az igazságszolgáltatás, azaz a bíraskodás joga a megyei önkormányzat elidegeníthetetlen jogai közé tartozik, akkor ez állításban két hibás tétel foglaltatik.

Az első az, hogy a bíraskodás az önkormányzat elidegeníthetetlen joga volna; a második pedig az, hogy az a megyei önkormányzat jogköréhez tartozik. ...”⁷

Ezt követően pedig részletesen indokolta álláspontját, melynek keretében kifejtette, hogy az egyén az önbíraskodás jogáról nem a megye, hanem az állam – mely a „társadalmi alakulás láncolatának legfelső szemét képezi” – javára tartozik lemondani és konkrét, gyakorlati példákon szemléltette, hogy milyen diszfunkciókhoz vezetne, ha az igazságszolgáltatás jogát megyei szinten hagynák meg.⁸

A reformkorból átöröklődött – az ellenzék és a kormánypárt között fennálló – municipalista-centralista ellentét azonban a javaslat 3.§-a vonatkozásában ütközött ki a legélesebben. E szakasz a bírák kinevezési jogának kizárólagossá tételére irányult, mely jog gyakorlását az igazságügy-miniszter ellenjegyzése mellett, a király jogkörébe utalta, megszüntetve ezzel a vármegyei törvényszékek bíróinak tekintetében fennálló választási rendszert.⁹ A kormány hangsúlyozta, hogy a választott bírák vonatkozásában, sem a függetlenséget, sem a szakképzettséget nem lehet garantálni. A szakképzettség tekintetében, a hosszas tanulmányt igénylő ismeretek megszerzésére nem ösztönözte a megyékben a bírót, hogy hároméves időtartamra szóljon a megválasztásuk. Míg az ellenzék azon felvetése, hogy a választási rendszer megtartása mellett vezessék be a bírák elmozdíthatatlanságát, az alkalmazatlan bírók kiszűrését lehetetlenítette volna el, míg az ismételt választás évekre függő helyzetbe hozta volna a bírót.¹⁰ Horváth Boldizsár igazságügy-miniszter a Képviselőházban 1869. július 3-án megtartott beszédében utalt arra, hogy a választási rendszer a megválasztásra kerülő bírók kvalifikációjára egyáltalán nem volt tekintettel:

„... fájdalom, tapasztaltuk, hogy néhol 18 éves ifjanczok és 80 éves aggastyánok jutottak Themis templomába. ...”¹¹

Horváth Boldizsár a bírák függetlenségének tekintetében is a választási rendszer ellenében érvelt. Kifejtette, hogy a bírók számára sokkal nehezebb megőrizni függetlenségüket, ha őket olyan személyek választják meg, akik fölött a jövőben esetlegesen ítélni fognak, míg ez a veszély a király vonatkozásában teljesen kizárt. A bírák előmenetele tekintetében pedig a következőket mondta egy ellenzéki felvetés kapcsán:

„... a mi leginkább fenyegeti a bírói önállóságot és függetlenséget, az, ha az alárendelt bíró tudja, hogy előléptetése közvetlen felsőbbjének befolyásától függ. ...”¹²

Az ellenzék ezzel szemben a municipalista eszme és a bírónak válás rendszerének összekapcsolására törekedett, amikor úgy foglalt állást, hogy csak az a reform tekinthető szabadelvűnek, amely végső soron a népnek biztosítja a bíróválasztás jogát. Nézőpontjuk szerint a vármegyében található emberek tudják a legjobban megítélni egy bíró jelölt képességeit, mivel ők azok, akik a jelöltet ismerik. Ezzel szemben Deák Ferenc kifejtette, hogy – különösen egy nagyobb vármegye vonatkozásában – valószínűtlen, hogy a jelöltet a választásra jogosultak nagyobb része ténylegesen ismerné, ehelyett – a korábbi tapasztalatok alapján – néhány nagyobb befolyással bíró személy szava döntötte el a választásokat, akiknek a véleménye döntő befolyással bírt a választásra jogosultak többségének körében.¹³

Deák Ferencnek volt egy önálló elképzelése a legalkalmasabb jelöltek kiválasztásának módszerére. Ezért módosító indítványt nyújtott be a javaslatához, melyben kezdeményezte, hogy a jelöltek egy később felállítandó olyan Állambíróság véleményezze, amelynek tagjait fele részben – nyugati mintára – a király nevezze ki, fele részben pedig az országgyűlés két háza válassza meg.¹⁴ Az indítványt azonban a Ház nem fogadta el arra való hivatkozással, hogy az Állambíróság intézményét külön törvényben kell szabályozni. Azonban ilyen törvény meghozatalára később sem került sor.¹⁵

Összességében, mint az Perczel Béla – későbbi kúriai elnök – Képviselőházban tett felszólalásából kiderül, a 19. században legtöbb európai államban meghonosodott kinevezési rendszer hazai bevezetését a korabeli jogtudomány képviselői is, egyetlen kivételtől eltekintve mind támogatták.¹⁶

Az utókorból szemlélve azonban nem minden ellenzéki kritika volt megalapozatlan. Helyesen ismerte fel az ellenzék, hogy a javaslat 24. §-a (az elfogadott törvény 25. §-a), mely a bíróságok és a közigazgatás közötti hatásköri vita elbírálását

– a törvényhozás további intézkedéséig – a minis-
terium jogkörébe utalta, épp a végrehajtó hatalom és az igazságszolgáltatás különválasztásának elvével ment szembe. A probléma megoldására végül csak 1907-ben került sor, amikor elfogadásra került a Hatásköri Bíróság felállításáról rendelkező törvény.¹⁷ Az igazságügy-miniszter támogatása ellenére szintén csak évtizedekkel később – a Közigazgatási Bíróság felállításával – valósult meg az az angol mintára tett azon javaslat is, hogy a közigazgatás döntéseivel szemben legyen helye jogorvoslatnak.¹⁸

Az ellenzék kifogásolta továbbá, hogy a külföldi, azon belül is különösen az angol megoldásokat a javaslat hazai viszonyok között hiányosan alkalmazza. Ezzel szemben az igazságügy-miniszter akként foglalt állást, hogy a törvényjavaslat a francia és német jogrendszerek mellett angol mintákból is merített, ezek kombinációját tartalmazza a hazai specifikus viszonyoknak és érdekeknek megfelelő mértékben. Visszatekintve megállapítható, hogy a javaslat valóban nem akadályozta a külföldi liberális jogelvek és jogintézmények további átültetését.¹⁹

Az általános vitát követő részletes vita során két helyen eszközöltek változtatást a jogszabály szövegében. Egyrészt a javaslat 9. §-a (az elfogadott törvény 10. §-a) vonatkozásában azzal, hogy végül lehetőséget teremtettek a bírók számára hivataluk megőrzése mellett arra, hogy a törvényhatósági községi képviselő-testület tagjaivá váljanak azzal a megszorítással, hogy a képviselő-testülettől kiküldetést és megbízatást nem fogadhattak el.²⁰

Másrészt a tekintetben került sor a benyújtott javaslat módosítására, hogy a bírónak mi alapján kell eljárnia és ítélnie. A törvényjavaslat első változatának 18. §-a az alábbiakat tartalmazta: „A bíró a törvények, a törvény alapján keletkezett s kihirdetett rendeletek s a törvényerejű szokás szerint tartozik eljárni és ítélni.” A probléma e szakasszal összefüggésben a közigazgatás jogalkotó tevékenységére vezethető vissza. Mind a közigazgatás, mind pedig az igazságszolgáltatás a törvényeknek van alárendelve és döntéseiket a törvények alapján

hozzák. Azonban a közigazgatás az egyedi döntések meghozatalán túl a saját szervezetén kívül is általános normaalkotási jogkörrel rendelkezik. Nevezetesen rendeleteket alkothat, amelyek a jogforrási rendszerünk fontos részét képezték és képezik mind a mai napig. Azonban felmerül a kérdés, hogy ha a közigazgatás a szervezetén kívül is érvényes normaalkotási jogkörrel bír, ezzel befolyásolhatja-e a tőle elválasztott igazságszolgáltatást.²¹

A válasz azért nem egyszerű, mert a rendeletek a törvények végrehajtását segítik, pontosabbá és átláthatóbbá téve a törvények végrehajtását. Így célszerűnek látszik, hogy a bíróságok kifejezetten e célt szolgáló rendeleteket alkalmazzák. De egyből adódik a következő kérdés, miszerint van-e annak garanciája, hogy a közigazgatás teljes egészében önkéntes, törvénykövető magatartást folytat. Teljes bizonyossággal nem tudjuk a kérdést igenel megválaszolni, sőt a későbbiekben pont e probléma lesz a közigazgatási bíráskodás bevezetésének az indoka.²²

Fentiek alapján felmerült a rendes bírói normakontroll bevezetésének szükségessége, mely a törvénytörő rendelet alkalmazásának mellőzését teszi lehetővé, mentesítve ezzel az eljáró bírót az alól, hogy olyan közigazgatási rendeletet kelljen alkalmaznia, ami megpróbálná felülírni a törvényi szabályozást.²³ Ez azonban nem tudta teljes egészében megoldani a problémát, hiszen jogrendszerünk lehetővé tette és teszi olyan tárgykörökben is rendelet kibocsátását, amit nem szabályoz törvény, tehát ahol a rendelet a szabályozás alapforrása. Ezt nevezzük eredeti rendeletalkotási hatáskörnek, mely esetben az eljáró bírónak nem nyílt meg arra lehetősége, hogy a rendeletek jogszerűségét törvényi összevetés alkalmazásával ellenőrizze.

A problémát tovább bonyolította, hogy hazánk korabeli helyzetét a kodifikáció hiánya okán, a szokásjog kiterjedt szerepe rendhagyóvá tette. A kódexek hiányának egyik következménye az eredeti rendeletalkotási hatáskör kiterjedt volta, másik pedig a joghézagokat kitöltő szokásjog jelenléte voltak. Ezzel kapcsolatban pedig felmerült a kérdés, hogy milyen legyen a szokásjog és a rendelet viszonya. Tisza Kálmán, későbbi miniszterelnök a szokásjogot a törvénnyel azonos szintre helyezte a

törvényjavaslat képviselőházi vitája során elhangzott felszólalásában:

„...a törvényes gyakorlat más szóval: törvény...”

Az egyértelmű volt már a korban, hogy a törvény felválthatja a szokásjogot.²⁴ A kérdés a tekintetben merült fel, hogy törvény hiányában eredeti rendeletalkotási jogkörben megalkotott rendelettel fel lehet-e váltani a szokásjogot.²⁵

Most álljunk meg egy pillanatra a gondolatmenetben és ezen okfejtés feldolgozása után olvassuk el újra a javaslat 18.§-ában írtakat. Tisza Kálmán előbb idézett felszólalására tekintettel talán már megértjük, hogy miért indítványozta a javaslat szövegéből a szokásjog elhagyását. Hozzá csatlakozott Deáky Lajos képviselő is, aki Tiszával egyezően azonos jogforrási erőt kívánt tulajdonítani az írott törvénynek és a szokásnak. Ezzel úgy megválaszolva a legutóbbi kérdést, hogy a rendelet a szokásjogot nem ronthatja le. Tisza és Deáky álláspontja azonban megmaradt a képviselői hozzászólások szintjén. Számunkra ezen álláspontok ismerete azért hasznos mégis, mert azáltal, hogy tudjuk, hogy nem került be fenti véleményük a törvényjavaslat szövegébe *a contrario* következtethetünk arra, hogy a tervezet a szokásjogot nem ruházta fel törvényerővel. Tehát a szokásjogot a rendelet felülírhatta és így az eredeti rendeletalkotási hatáskörrel lehetővé vált, hogy a szokásjog helyét az átfogó kódexek létrejötte előtt is alkotott jog vegye át.

Fontos még kiemelni a javaslat szövegében a három jogforrás egymást követő sorrendjét is. Első a törvény, míg második a rendelet és a javaslat szövege csak harmadikként említi a szokásjogot. Ez a sorrend egyben egy hierarchikus viszonyt is kifejez, amiből szintén az olvasható ki, hogy a rendelet megelőzi a szokásjogot.

A központi bizottság is módosító indítványt nyújtott be a javaslat 18. §-ának vonatkozásában. Kezdeményezték, hogy a „*törvény alapján keletkezett s kihirdetett rendeletek*” szövegrész helyébe a „*a törvényhozás külön meghatalmazása alapján keletkezett és kihirdetett rendeletek*” szö-

vegrész kerüljön. Ezzel egyértelműen a szokásjogot kívánták védeni a rendelettel szemben, mivel az egyedi felhatalmazás szükségességére tekintettel a minisztérium jóval szűkebb körben tudta volna felülrni a szokásjogot rendelet kibocsátásával.²⁶ A kormány végül nem fogadta el a központi bizottság módosító javaslatát, hanem egy kompromisszumos megoldással állt elő. A javaslat eredeti szövegét egy (2) bekezdéssel egészítették ki. Így a teljes normaszöveg a következőképp hangzott:

„(1) A bíró a törvények, a törvény alapján keletkezett s kihirdetett rendeletek s a törvényerejű szokás szerint tartozik eljárni és ítélni. (2) A rendesen kihirdetett törvények érvényét kétségbe nem veheti, de a rendeletek törvényessége felett egyes esetekben a bíró ítélt.”

A (2) bekezdés betoldásával a kormány pedig hozott is fehér galambot meg nem is. Első ránézésre tűnhet úgy, hogy a beiktatott bekezdés korlátlan kontrolljogot biztosít a rendeletek felett a bírónak, ez azonban csak akkor lett volna így, ha az eljáró bírók rendelkezésére álltak volna olyan törvények, amellyel az egyes rendeleteket összevethetik. A szokásjog és a rendelet viszonyán sem módosított a (2) bekezdés beiktatása, melyben a törvény és a szokás szintén nem olvad egybe. Így irányadó maradt a fent az (1) bekezdés vonatkozásában írtak, amely a három jogforrást egymást követő hierarchikus sorrendben említi. Tehát a felsorolásban előrébb szereplő rendelet primátussal rendelkezik az utóbb megnevezett szokásjoggal szemben.²⁷

A törvényjavaslat igen gazdag részletes vitája a Képviselőház 47. ülésén 1869. július 9-én ért véget és azt a másnapi, július 10-i 48. ülésen jelentős szótöbbséggel fogadták el a képviselők. Ezt követően kezdődhetett meg a javaslat főrendiház előtti tárgyalása. Mely egyetlen ülésnapon, július 13-án végbement. Köszönhető volt ez talán Horváth Boldizsár igazságügy-miniszter jól sikerült expozéjának is, melyhez végül csak négy, érdemi kifogást nem támasztó felszólalás kapcsolódott. A miniszter beszédében kifejtette, hogy jelen javaslat csak az elvi alapjait rakja le egy hosszú folyamatnak, melynek célja egy új hazai jogrendszer kiala-

kítása. Részletesen a bírák kinevezésének és a megyei önkormányzatnak a kérdésére tért ki. Előbbivel kapcsolatban kiemelte a bírák képességeit és függetlenségét. A függetlenség törvény béli megfogalmazásánál a kétirányú célkitűzés megvalósulását indokolta: „független a bíró felfelé a hatalom irányában azáltal, hogy fizetése nem szállítható le, s a törvényben meghatározott esetek kivételével nem mozdítható el, valamint független lefelé, mert a kinevezés rendszer megszünteti azok befolyását, akik által vagy akik ellen oltalmát igénybe veszik.” Kiemelte még a bünvádi eljárással kapcsolatosan, hogy olyan intézményeket kíván intézményesíteni a kormány, melyre semmilyen befolyással nem bír, elhárítva ezzel az egyéni, polgári és politikai szabadságot fenyegető veszélynek még a gondolatát is.²⁸

A jól sikerült beszéd nyomán a felszólalások fenntartás nélkül fogadták el a törvényileg rögzítendő elveket. Mailáth György, későbbi országbíró a következőket mondta ezzel kapcsolatosan:

„...az előttünk fekvő törvényjavaslat tulajdonképpen csak elvi megállapodásokat tartalmaz, és így nem annak konkrét alkalmazásáról, hanem egyedül elvekről lehet szó...”

A Főrendiházban a megyék kérdése egyáltalán nem váltott ki a Képviselőházban lezajlott vitához hasonló összetűzést. Így a javaslatot már a július 13-ai ülésen elfogadta a Főrendiház. Horváth Boldizsár pedig még aznap megküldte Andrássy Gyula miniszterelnöknek az országgyűlés mindkét háza által elfogadott szövegezésben, kérve a miniszterelnököt, hogy a törvényjavaslat legfelsőbb szentesítése érdekében mielőbb intézkedjék. Andrássy Gyula egyből bemutatta a királynak szentesítésre a törvényjavaslatot, valamint a legfelsőbb elhatározás tervezetét. A királyi szentesítés másnap, július 14-én megtörtént, a bírói hatalom gyakorlásáról szóló törvénycikket pedig Festetics György miniszter a felterjesztett iratokkal együtt visszaküldte a magyar miniszterelnöknek. Andrássy Gyula július 15-én a szentesített törvénycikket bemutatta a Háznak, ahol megtörtént annak kihirdetése.²⁹

Összességében elmondható, hogy az 1869. évi IV. törvénycikk haladást jelentett a feudális konstrukcióval szemben, lehetőséget teremtve egy modern jogállami igazságszolgáltatási rendszer kiépítéséhez³⁰ azáltal, hogy hosszú évtizedeken keresztül garantálta - a bírák függetlensége biztosítása révén - az állampolgárok jogainak a védelmét.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ KONCZ Ibolya Katalin: A hatalommegosztás kérdése a polgári Magyarországon. In: Miskolci Jogi Szemle, 2017. külön-szám. 88. o.

² MÁTHÉ Gábor: A bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. IV. tc. létrejötte és jelentősége a dualizmus jogrendszerében. In: Gazdaság és társadalom, MTA IX. Osztályának közleményei III. kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1969. 133. o.

³ KÉPESSY Imre: A bírói függetlenség kialakulása Magyarországon. In: Menyhárd Attila; Varga István (szerk.) 350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara 2. kötet: A jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2018. 1053. o.

⁴ Lásd Képviselőházi Napló 1869-1972. 34. országos ülés, 1869. június 24. 73. o.

⁵ KÉPESSY 2018, i.m. u.o.

⁶ MÁTHÉ 1969, i.m. 143. o.

⁷ A bírói hatalom gyakorlásáról - Horváth Boldizsár igazságügyminiszter s a szombathelyi kerület képviselőjének a bírói hatalomról szóló törvényjavaslat megvitatása alkalmával, 1869. évi július 3-án, a Képviselőházban tartott beszéde. Hasonmás kiadás. Szombathely, 2004, Az Igazságügyi Minisztérium és Szombathely Megyei Jogú Város Önkormányzatának kiadványa. 23. o.

⁸ Részletesebben lásd: A bírói hatalom gyakorlásáról - Horváth Boldizsár igazságügyminiszter s a szombathelyi kerület képviselőjének a bírói hatalomról szóló törvényjavaslat megvitatása alkalmával, 1869. évi július 3-án, a Képviselőházban tartott beszéde. Hasonmás kiadás. Szombathely, 2004, Az Igazságügyi Minisztérium és Szombathely Megyei Jogú Város Önkormányzatának kiadványa. 23-25. o.

⁹ Érdemes megjegyezni, hogy az 1869 előtti Magyarországon a kinevezés rendszere nem volt teljesen ismeretlen, például a kerületi ítélőtáblák vagy a királyi Curia bírái már az 1869. évi IV. törvénycikket megelőzően is kinevezéssel nyerték el hivatalukat.

¹⁰ KÉPESSY 2018, i.m. 1054-1055. o.

¹¹ A bírói hatalom gyakorlásáról - Horváth Boldizsár igazságügyminiszter s a szombathelyi kerület képviselőjének a bírói hatalomról szóló törvényjavaslat megvitatása alkalmával, 1869. évi július 3-án, a Képviselőházban tartott beszéde. Ha-

E törvény formálisan 1954. január 31. napjáig volt hatályban és bár azóta több törvény is született a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról, illetve a bírák jogállásáról, de nyugodt szívvel kijelenthető, hogy a benne megfogalmazott alapelvek mind a mai napig iránymutatásul szolgálhatnak a jogalkotónak és jogalkalmazóknak egyaránt.

sonmás kiadás. Szombathely, 2004, Az Igazságügyi Minisztérium és Szombathely Megyei Jogú Város Önkormányzatának kiadványa. 32. o.

¹² A bírói hatalom gyakorlásáról - Horváth Boldizsár igazságügyminiszter s a szombathelyi kerület képviselőjének a bírói hatalomról szóló törvényjavaslat megvitatása alkalmával, 1869. évi július 3-án, a Képviselőházban tartott beszéde. Hasonmás kiadás. Szombathely, 2004, Az Igazságügyi Minisztérium és Szombathely Megyei Jogú Város Önkormányzatának kiadványa. 38. o.

¹³ KÉPESSY 2018, i.m. 1055-1056. o.

¹⁴ KÉPESSY 2018, i.m. 1056. o.

¹⁵ MÁTHÉ 1969, i.m. 147. o.

¹⁶ Képviselőházi napló 1869-1972. 39. országos ülés, 1869. június 30. 193. o.

¹⁷ ÁRVA Zsuzsanna: Az igazságszolgáltatás és a végrehajtás elválasztásának 140 éve. In: Miskolci Jogi Szemle, 2010/5. 32. o.

¹⁸ KÉPESSY 2018, i.m. 1057. o.

¹⁹ MÁTHÉ 1969, i.m. 145. o.

²⁰ KÉPESSY 2018, i.m. 1057-1058. o.

²¹ SZABÓ István: A bírói normakontroll bevezetése az 1869. évi IV. törvénycikkben. In: IV. Szegedi Jogtörténeti Napok: Konferencia a bírói hatalomról és az állampolgárságról. Szeged, 2011. 175. o.

²² SZABÓ 2011, i.m. u.o.

²³ Fontos megjegyezni, hogy a rendes bírói normakontroll nem terjed ki a hierarchikus jogforrási rendszert sértő jogforrások megsemmisítésére. Ez az alkotmánybíráskodás célja, mely hazánkban csak bő egy évszázaddal később, 1989-ben kerül bevezetésre.

²⁴ Korábban ez nem volt teljesen magától értetődő. Werbőczy István a Hármaskönyvben még törvényrontó szokásról is értekezett.

²⁵ SZABÓ 2011, i.m. 178-179. o.

²⁶ SZABÓ 2011, i.m. 182-183. o.

²⁷ SZABÓ 2011, i.m. 182-184. o.

²⁸ MÁTHÉ 1969, i.m. 153-154. o.

²⁹ MÁTHÉ 1969, i.m. 155-156. o.

³⁰ MÁTHÉ 1969, i.m. 159. o.

Birodalmak szorításában

Írta: KÚN HANGA

A XVII. században Magyarország különválasztott részterületei a Habsburg és Oszmán Birodalmak nagyhatalmi politikájának voltak kiszolgáltatva. A békeszerződések és újabb háborúszakok egymást követő sodrában a magyar lakosság hol az egyik, hol a másik fél segítségével képzelte el egy békésebb kor kezdetét. A két nagyhatalom váltakozó erőviszonyai között a magyar rendeknek lehetőségük nyílt az önálló politizálásra, melynek eredményeként nem csak a Thököly által képviselt, oszmán támogatással megvalósítandó Habsburgoktól való elszakadás gondolata, hanem a császári hatalomtól való teljes függetlenség elképzelése is megfogant. Míg a magyar kísérletekkel szemben a bécsi kormányzat kemény megtorlásokat eszközölt, az oszmánokhoz küldött követ¹ békéért könyörgött. Az akkori magyar államképlet, igazgatási működés és hatalmi viszonyok felvázolásához az Oszmán Birodalom megrendült pozíciójának feltárásán, illetve a német-római császár és magyar király külső és belső ellenlábasainak felsorakoztatásán keresztül vezet az út. Mind ezen elemek vizsgálata pedig azért célszerű, hogy a magyar rendek és a bécsi kormányzat viszonyának alakulását, a rendek útkeresési kísérleteit vizsgálva megérthessük, hogyan sikerült a hosszú és erőszakos idegen uralom ellenére megőrizni a magyar nemzeti egységtudatot².

Az Oszmán Birodalom

A Hódoltság területe az idők folyamán egyre gyarapodott, mindinkább kiterjesztve az oszmánok fennhatóságát a történeti Magyarország államterületének egyre nagyobb részére. Egyes vélemények szerint a Habsburg kormányzat annyira ragaszkodott a status quo-hoz, hogy csak idő kérdése lett volna, mikor veszítik el Magyarország teljes területét, átengedve azt az oszmán uralomnak³. Ha ez az elgondolás nem is jutott a Porta tudomására, az

engedékeny császári politika, az újbóli békekérések és béketárgyalások bizonyosan nem kelthették „agresszív nyugati szomszéd” benyomását. Vajon mik lehettek a Bécs elleni hadjáratot eredményező folyamatok mozgatórugói? A kérdést több aspektusból megvilágítva juthatunk el a megoldásig. Először is, miért volt szükséges a nyugatra indított háború? Másodszor, miért éppen Bécs lett a célpont?

Érvek a háború mellett

Maga a háború megindítása régóta erő államérdek volt. Egyrészt az Oszmán Birodalomban, ahol a hadsereg jelentős befolyáshoz jutott, a hosszú béke jelentős kockázattá vált: a katonák veszélyesen nyugtalanokká váltak, a tartományok feletti hatalmat folyamatosan éreztetni kellett, és a hadiadókból az udvar megszorított kiadásait is könnyebben lehetett fedezni. Állítólag Köprülü Mehmed nagyvezír halálos ágyán négy tanáccsal látta el a szultánt: „asszonyokra ne hallgasson, ne engedjen senkit túlságosan meggazdagodni, a kincstár minden lehetséges módon töltsön fel, s magát és a csapatokat mindig tartsa mozgásban”⁴. Ahogy a politikai végrendeletből is látszik, a Porta a hadjáratról várta a birodalomban jelentkező válságból való kilábalás lehetőségét. Maga a hanyatlás a XVI. század közepétől indult, és három különböző problémára volt visszavezethető: válság a kormányzatban; hanyatlás a gazdaságban; és ennek a kettőnek a leképeződése a hadszervezetben.

Válság okai	Intézkedés	Következmény
Katonai jellegű		
szpáhi jövedelem csökken	kiegészítő foglalkozás, uzsoraügyletek	nép kizsákmányolása, katonai feladat mellőzése
hiány a seregben	udvari zsoldosereg, újfajta: szekbán	sokaknak megélhetést biztosít
nincs devsirme (lepénzelt tisztek)		
elmaradó zsoldok	szekbán: előre megkapják a zsoldot	a katonák elszöknek a zsolddal
a szekbán bandákba tömörülve élőködik	kul (rabszolga származású) egységek bevezetése	ellentét a birodalom két fő fegyveres ereje között
kiállított fegyveresek száma csökken	Szulejmán nagyvezír új csapattiszteket nevez ki, gyakori szemlék	lázadás a pétervárad tábortanban
fejlődő európai stratégia	ék alakú hadrend bevezetése	idegen számukra: hatástalan
Gazdasági jellegű		
pénzhiány, kényszer	zsoldos 1 év után kapja meg a zsoldját	levendek - megélhetés
eredménytelen tűzfegyver-alkalmazás	fő fegyver: puska	puskagyártás fellendül
kincstár kiürült	puskagyártás állami monopólium	illegális puskagyártás fellendül
kevesebb adó, termény a kincstárnak	adó növelése	elszegényednek a rájáék, amiből a kincstár kevesebb bevételhez jut
infláció és akcsé romlása	időtálló pénzben szedett adó	
állandó gabonahiány	központi árszabályozások	nem működőképes
elmarad a lószállítás	kincstár rájáéktól koboz el lovat	kizsákmányolás
sok kiadás	rendkívüli intézkedések (elkobzás, beolvasztás)	a megspórolt pénzt a szultáni palota elherdálja
Hatalmi átrendeződés		
kevesebb szpáhi jelenik meg	távolmaradóktól birtokot elveszik	rablás, anatóliai lázongások
kevés harc képes elem	toborzás	alsó néprétegek lehetőséghez jutnak a felemelkedésre
földek elherdálása, udvar birtokkiszajátító politikája, timár-birtokok felaprózódása	szemlékre beöltözött szolgák, megvesztegetés (adzsnebek)	timár-rendszer válsága, régi struktúra felbomlása
kizsákmányolt nép	önigazgatásra, védelemre való berendezkedés	önállósodási folyamat, szultán hatalma meggyöngyül

Jegyzetek és hivatkozások

Hegyi Klára: A török birodalom, História 8. évfolyam. 1986/3-4. (7-10.o.)
 Perjés Géza: Az európai hadsereg, História 8. évfolyam. 1986/3-4. (15-18.o.)
 Fodor Pál: A török hadsereg, História 8. évfolyam. 1986/3-4. (23-27.o.)

Oszmán Birodalom válsága

A válság okai

A korai szakaszban (XIV-XV. század) a szultán aktív résztvevője volt a döntések meghozatalának. Az aranykorként is aposztrofált XVI. században, bár differenciált hivatali rendszer épült ki, a szultán kapcsolata továbbra is megmaradt vezetőivel. A XVII. századra azonban a szultánok trónöröklési rendje megváltozott⁵, a szultánfiak a politikától és közélettől távol, háremben nevelkedtek, s kegyencekkel vették körbe magukat, akiket kizárólag saját érdekeik vezéreltek. A Köprülü-restauráció ennek felszámolását célozta a régi rendszer visszaállításával, a korrupció kiirtásával, adók

megemelésével. Az erőfeszítéseket siker koronázta, a romlási folyamatot megállították, a szultáni hatalom fokozatos gyengülése viszont a XVII. századra a gazdaságban is éreztette hatását. Míg korábban az állam a meghódított földből tartotta el katonáit és hivatalnokait, bevétele a kereskedelem megvámolásából, a kézműipar támogatásából folyt, az 1600-as évekre a birtokok udvari kegyencek, tartományi előkelők kezére kerültek, a kereskedelmi centrum az atlanti-partvidékre helyeződött át, felütötte fejét az infláció, és szembe-sülni kellett az európai manufaktúrák által teremtett versennyel is. Mindezek miatt a hadsereg fenntartása hatalmas terhet rótt a Portára, éppen abban a korszakban, mikor nyugaton a technikai újítások betörve a hadiipar területére jelentősen megnövelték a hadsereg erejét (a XV. század közepétől induló „hadügyi forradalom”). Az oszmán hadi taktika lényegében az összehangolt működésben állt⁶: a szpáhik megbontották az ellenséges erőt az oszmán gyalogság felé csalva azt, majd a janicsárok hirtelen szétválással és összezárással bekerítették a támadókat. Ezt követően előbb módszeresen leölték az ellenség lovait, majd a mozgásképtelenné vált katonákat vették célba. A körön kívül rekedteket a szpáhik vették üldözőbe. Mindeközben az alakulatok közötti kapcsolattartóknak (csausok és a hadizene is ilyen jelentőség-gel bírt) kulcsfontosságú szerep jutott. A sikert addig az ellenfél gyalogságának hiánya garantálta. A XVI. században a keresztény seregek pikával és tűzfegyverrel ellátott gyalogsági tömegeket alakítottak, míg az oszmán fél ereje csak féloldalas modernizációra volt elég: a gyalogság elsajátította a sorváltó tüzelés technikáját, létszámukat megemelték, de a lovassági reformokra már nem maradt kapacitás. A felhalmozott tudásnak, a humbaradzsik és lagimdzsik munkájának köszönhető ostromsike-rek is lassan elmaradoztak a technika elavulttá válásával. A kardigákból álló flotta a lepantói vereség után sokat veszített jelentőségéből, míg végül nem bírta a versenyt a magasabb építésű, modern tüze-lésű vitorlásokkal. Az oszmán hadsereg alapjaiban rendült meg egyrészt a mozgósítható elemek létszáma, másrészt minősége miatt. Hiába szól

XVII. századi forrás 60 ezres szpáhiseregről, valójában a becsült érték 7-8 ezer főre tehető, hiszen elterjedt módszerré vált, hogy a költségeit teljesíteni nehezen vagy egyáltalán nem tudó szpáhik éves jövedelmük kb. 60 %-ának befizetésével megválthatták magukat a tényleges szolgálattól, azzal pedig, hogy a XVI. századtól a birtokok ismét örökölhetővé váltak (így a tapasztalt harcosok legfeljebb felfogadott katonát küldtek maguk helyett), az oszmán sereg hadértéke is csökkent. Az oszmán hadszervezet dinamizmusa és hatékonysága a háború „társadalmasításának”⁷ volt betudható, vagyis, hogy a hadsereg törzsét félkatonai és katonaparaszti szervezetekkel (azabok, jaják, müszelemek, tatárok, dzserehorok) egészítették ki, akik adómentesség vagy adókönnyítés fejében vállalták a hadba vonulást, így egyesítve a hódítókat és alávetetteket. Ezen szervezetek a XVI. században lényegében szintén elvesztették katonai jelentőségüket.

Török kifejezések szótára

Török kifejezések szótára¹

adzsnemi:	janicsárújonc
akcse:	kisméretű ezüstpénz, 16. század második felétől egyre inkább váltópénz, elszámolási egység
csaus:	szultáni tanács működését biztosító testület tagja, hírvivő, küldönc
devsirme:	gyermekadó; a keresztény alattvalóktól adóban elvitt és a szultán szolgálatára nevelt fiúgyermekek összegyűjtési folyamata, illetve a kiképzés eredményeként megszületett dinasztikus szolgáló, állami káder
humbaradzsi:	bombakészítő, bombavető
jaja:	eleinte alkalmanként toborzott gyalogos katona, 15. század második felétől kisegítő katonai alakulat
janicsár:	eleinte a szultán testőrsége, gyalogos katona, később a birodalom haderejének legfontosabb oszlopa, a szultáni hatalom legfőbb támasza
kadirga:	latin vitorlával ellátott evezős hajó, a földközi-tengeri oszmán flotta legfőbb hajótípusa
lagimdzi:	aknász, aknaásó
levend:	kőbor elem, kalandor; alkalmanként, hadjáratok idején toborzott zsoldos katona
rája:	az állam/birodalom (muszlim és nem muszlim) adófizető alattvalója
szekbán:	1. a szultán ebgonozói, akiket 1451 táján a janicsársereghez csatoltak, és külön ezredeként hoztak létre belőlük; 2. hadjáratok idején felfogadott zsoldos katona
szpáhi:	1. lovas; a hat udvari lovasalakulat közül rangban az első; 2. tartományi javadalom-birtokos (timáros) lovas, akinek szolgálati birtoka elvben legfeljebb évi 20 000 akcsét jövedelmezett
timár:	javadalombirtok, szolgálati birtok, amelyet a jövedelemtől függő kötelezettségek terheltek
topcsi:	tűzér, ágyús

¹ Fodor Pál, RUBICON történelmi magazin, 2014/10, 69. oldal

Miért Bécs?

A történészek többsége fatális hibaként könyveli el, hogy a Porta 1683-ban Bécs városát vette ostrom alá. E célpont megválasztásával a

Porta kirángatta a császári udvart a békés egymásmellettélés illúziójából, és egységbe kovácsolta a nyugati keresztény hatalmakat egy törökellenes összefogás erejéig. Kétféle magyarázatot találhatunk az eseményekre. Az első Kara Musztafa nagyvezír ambícióira hivatkozik. A nagyvezír neve gyakran szerepel a forrásokban a pénzéhes, dicsőségre törekvő jelzőkkel ellátva, de arra is találunk utalást, hogy saját pozícióját akarta megerősíteni a szultánnál, mert számos belső ellensége a nagyvezír megbuktatásán szorgoskodott. Az indítékok feltárása a korabeli keresztény férfiakat is foglalkoztatta, erre példa az a romantikus megközelítés, melyet De Préchac írt meg könyvecskéjében, 1684-ben. Eszerint „Kara Musztafa tehetségét az anyaszultána fedezte fel, s értett hozzá, hogy megszervezze a rendszeres „édes szereleműzést” az „éjjeli látogatásokon”, ami a szigorú palotai őrizet mellett természetesen nem volt egyszerű dolog. (Felettből drámai részek a könyvben⁸.) Ezen alkalmakkor Kara Musztafa olyan képességekről tett tanúbizonyságot, melyek következtében igen gyors karriert csinált.”⁹ Többek között megbízást kapott egy lázadó pasa leverésére, akinek fiatal özvegye rabul ejtette szívét. Az anyaszultána felháborodva a nagyvezír hálátlanságán elérte, hogy az imádott hölgyet mással házasítsák össze, mire a nagyvezír mély szomorúságba merült. Mikor mégis hírt kapott a hercegnő hajlandóságáról (vagyis hogy a nőnek többé nincs ellenére a nagyvezír udvarlása), kieszelte a Bécs elleni hadjáratot, hogy szerelmesének imponáljon. Mindenesetre Kara Musztafa minden erre hivatkozó forrás ellenére sem bírhatott olyan jelentős befolyással, hogy a pénzügyi nehézségek ellenére egyedüli motorja legyen egy Bécs ellen irányuló hadi vállalkozásnak, valószínűnek tűnik azonban, hogy az elhibázott döntésért való felelősséget utólag a nagyvezírnek akarták tulajdonítani. A másik, sokkal racionálisabb magyarázat a Porta azon feltevésén nyugszik, hogy a bécsi udvar igencsak gyenge lábakon áll. Erre a következtetésre az engedékeny, mindenáron békekötésre törekvő politika miatt juthattak (Alberto Caprara rendkívüli követ végig azt hangsúlyozta, hogy a császár erélyes akciók és erődemonstrációk nélkül

nem fogja tudni meghosszabbítani a fegyverszünetet), illetve azon megfontolás alapján, amely szerint míg az oszmán hadsereg nagy létszámú, de gyöngye, a császári haderő nem csak gyöngye, de jelentéktelen is. S mivel a császár minden határincidensből hajlandó volt eltekinteni a békés viszony megőrzése érdekében, a várható haszon mögött messze elmaradt a kockázat. A mesés gazdagságú Bécs megadásra kényszerítése¹⁰, Szulejmán nagy álmának megvalósítása Vadász Mehmed szultánnak és Kara Musztafának is dicsőségére válhatott volna. Összefoglalva tehát a birodalomnak szüksége volt a háborúra, melyre mind a Habsburgok vélt gyengesége, mind azon feltételezés miatt kedvező alkalom nyílt, amely szerint a magyarok majd az oszmánok oldalán szállnak harcba (Thököly szerezte meg Bécs térképét a Portának), s ezen tényekhez járultak még Kara Musztafa egyéni ambíciói is.

A Habsburg külpolitika rövid áttekintése

A Habsburg külpolitikát a korszakban két tényező határozta meg: nyugaton Franciaország a Habsburgház spanyol és osztrák ágának rovására próbált terjeszkedni, mialatt keleten a dunai Habsburg Monarchia fő ellenfele az Oszmán Birodalom volt. Mivel mindkét irányban erőes fellépés lett volna szükséges, kelet és nyugat között rángatva a Habsburgok egyik feladatát sem tudták kellően ellátni¹¹. Nyugaton a harmincéves háborút lezáró vesztfáliai békében a Habsburgok elvesztették Elzászt, a Német-római Birodalom választófejedelmek különleges jogokat kaptak, így (bár osztrák és cseh területeken sikerült felszámolni a rendiséget, és kiépíteni az abszolutizmust), a császári hatalom meggyengült. Míg nyugaton a „spanyol rokon” a franciákkal viaskodott, keleten Montecuccoli Szentgotthárdnál győzelmet aratott az oszmán sereg fölött, melyet azonban a felháborodást keltő vasvári béke követett, hiszen nyugaton újabb háború dúlt: a francia-holland háborút lezáró nymwegeni békében a spanyolok további területeket vesztek, I. Lipót német-római császár pedig Elzászról és Lotharingiáról való lemondásra kényszerült. Időközben azonban Magyarország területén a

Wesselényi-összeesküvést kurucmozgalom követte: Thököly Imre francia, erdélyi és lengyel támogatással elfoglalta Magyarország északi megyéit. Az 1681-es soproni országgyűlésen I. Lipót engedményekre kényszerült: visszaállította a rendi alkotmányt, és biztosította a vallásszabadságot a bécsi béke értelmében. Kara Musztafa Bécs ellen indított hadjáratára reagálva XI. Ince pápa megszervezte a Szent Ligát Velencével, Lengyelországgal és Oroszországgal. Bár 1686. évben a Liga Sacra repedezni látszott¹², a pápa diplomáciai tevékenysége révén, a törökellenes közvéleménynek megfelelően helyreállította a nagyhatalmi szövetséget: a keresztény seregek a bulgáriai Vidinig szorították az oszmán haderőt. XIV. Lajos azonban (kihasználva a keleti lekötöttséget) háborút indított Pfalz megszerzésére, ami ellen létrejövő augsburgi ligából a Nagy Szövetség nőtte ki magát. Az 1697. évben a rijswijki szerződésben Franciaország visszaadta I. Lipótnak a Rajna jobb partját, illetve ugyanebben az évben a zentai csatában a Habsburgok vereséget mértek az oszmánokra. A karlócai béke is bizonyoságul szolgált arra, hogy I. Lipót szövetségesei segítségével mindkét fronton sikerrel tudta lezárni a háborút. A francia-Habsburg ellentét azonban továbbra is megmaradt, és a spanyol örökösödési háborúban folytatódott.

A magyarországi igazgatás

Mivel a bécsi udvarnak több fronton is helyt kellett állnia, a Magyar Királyság fölötti hatalomnak megrendíthetetlennek kellett lennie, amit az aktuális politikai helyzettel függően hol a rendeknek tett engedmények útján, hol pedig központosítási tervek kikényszerítésével próbált elérni. A XVI. században a birodalmi kormányzat elindította az újkori típusú kormányzati rendszer bevezetését, mely a sok kisebb tartományból álló államkomplexum irányításának egységesítését célozta egy központi kormányhivatal-hálózat kiépítésével¹³. A tartományi igazgatás az udvari hivataloknak alárendelten működött, amelyek azonban nem rendelkeztek elegendő gazdasági, politikai és katonai erővel ahhoz, hogy a rendi ellenállást le tudják gyűrti: a folytonos háborúk miatt a központi kormányzat

kénytelen volt a rendek által megajánlott adókra hagyatkozni. Az adómegajánlás joga olyan eszköz maradt a rendek kezében, amely egyrészt ellehetetlenítette a teljes abszolutizmus kiépítését, másrészt akadályozta a központi igazgatás hatékonyságát. Az egyközpontú irányítás lényege abban állt, hogy a helyi országos szervek a birodalmiaknak alárendelve gyakorolhatták hatalmukat. Az ország legfőbb kormányszervének, az I. Ferdinánd óta Magyar Tanácsnak nevezett szervnek az 1569. évi törvények értelmében csak azokba az ügyekbe volt beleszólása, amelyek „tisztán magyar” ügyeknek számítottak, vagyis az igazságszolgáltatási, az ország jogait és szabadságait érintő kérdések felett volt döntési jogköre. A Magyar Tanácsot nem érték modernizálást célzó intézkedések, így leginkább közjogi területen, a magyar alkotmányosság megőrzésében játszott kiemelt szerepet. I. Lipót 1673-ban a Wesselényi-féle összeesküvés megtorlásaként felállította a Guberniumot, amely minden belügyi jellegű irányításra jogosultsággal rendelkezett, ugyanakkor ez a magyar rendi alkotmányt sértő intézmény 1681-ben megszűnt. A Magyar Kancellária kegyelmi és igazságszolgáltatási ügyek fölött gyakorolt hatalmat, emellett 1690-ig a magyar királyhoz benyújtott ügyekben közvetítő szerepet játszott, amikor is udvari hatósággá szervezték át. A Magyar Kamara tevékenysége a pénzügyek irányítására, a jövedelmek beszedésére és a hivatalnokok ellenőrzésére terjedt ki. Ez volt a korszakban az egyetlen szakapparátussal rendelkező, központi, állandóan működő, testületi döntéshozást és szakszerű ügykezelést megvalósító kormányszerv az országban. A században újjászervezett Szepesi Kamara (amelyre nem terjedt ki a Magyar Kamara fennhatósági joga) feladata a végvárak és katonaságuk ellátása volt, amire a felső-magyarországi területeken beszedett királyi jövedelmek álltak rendelkezésre. Az országos szervek mellett a középszintű közigazgatásban megmaradt a vármegyék fő szerepe. Ezen önkormányzattal rendelkező szerv a magyar rendiség bázisa maradt, amely keretében két gyűlés, a nemesi közgyűlés és a vármegyei törvényszék működött, ez utóbbi a megyei nemesség peres ügyeiben elsőfokú bírósággént járt el. A közgyűléseken való kötelező

megjelenés a szegényebb nemesekre nagy anyagi terhet rótt, így a századtól kezdve egyre gyakrabban küldtek képviselőket maguk helyett. A vármegye jogosultsága volt az általa törvényellenesnek minősített központi kormányhatósági rendeletek végrehajtását megtagadni, emellett pedig jogszabályalkotási joggal is bírt, azzal a kitétellet, hogy a statutum nem állhat szemben országos törvénnyel. A vármegyei önkormányzati jogkör főként ezen két eleme folytán mondható a vármegye a XVII. századi Magyarországon a rendi-nemesi szabadságjogok, általánosabban szólva a magyar alkotmányosság bástyájának. A központi hatalom befolyásának egyedüli hordozója a király által vármegye élére kinevezett főispán volt.

A védelem megszervezése

Az oszmánellenes védelmi rendszer a XVI. századra összeomlott, így az azt követő évtizedek fő feladata egy új várláncolat kiépítése volt, ami viszont egyrészt a minél hatékonyabb központi irányítást tette szükségessé, másrészt igen jelentős anyagi terhet jelentett a Habsburg udvarnak. Egyfelől tehát az uralkodó hatalma a birodalmi kormányszervek és hadsereg révén erősödött, másfelől azonban kénytelen volt a magyarországi nagybirtokra, annak katonaságára támaszkodni, ami a rendek befolyását fokozta¹⁴. A hadügyek és védelem irányítása az Udvari Haditanács hatáskörébe tartozott, amely szerv viszont az Udvari Kamara pénzügyi intézkedéseitől függött. Az Udvari Kamara működését legkevésbé sem jellemezte a takarékoskodás vagy a pénzügyi fegyelem. Bár a XVII. század közepén a sikkasztási ügyek lelepleződése miatt új szabályzatot adtak ki, lényegében a kialakult helyzeten nem sokat segített, és az ezt követő 1681. évi országgyűlésen tovább szűkített hatásköre miatt hatékonysága még inkább csökkent. Mindezek ellenére a védelem központi irányításába a rendek semmiféle befolyással nem bírtak, a „védelemben nyújtott Habsburg-segítség fejében kénytelenek voltak lemondani a nemzeti szuverenitás legfontosabb területeiről: a had- és pénzügyek, valamint a külpolitika önálló irányításáról”¹⁵. Maga a védelmi rendszer végvidékekre, végvidéki kapitányságokra tagolódott. Míg a

kulcsfontosságú várakat végvidéki főkapitányokra bízta, addig a kevésbé jelentősek kerületi főkapitányok irányítása alatt álltak.

A bécsi udvar és a magyar rendek viszonya

A Habsburg központosítási kísérlettel együtt felmerülő birodalmi ellenreformáció hatására újra felszínre kerültek a vallási konfliktusok, a vaskvár béke megkötésével pedig a felgyülemlett társadalmi feszültség intenzív ellenállásba csapott át. 1664-ben a fölényes császári győzelmet követő békében I. Lipót jelentős területeket hagyott oszmán kézen, és a Porta Erdély feletti fennhatóságát is elismerte. A magyar rendek a bécsi udvar engedékeny politikája iránti felháborodását tetőzte az „1665/66. évi Habsburg-oszmán követváltás, a császári követek ünnepélyes konstantinápolyi fogadtatása, majd a két birodalom közötti kereskedelmi szerződés megkötése”¹⁶. Válaszul a rendek francia kapcsolatszál felvételére tettek kísérletet, és erélyesebbé vált ellenállásuk az erre lehetőséget adó két fórumon: az országgyűlésen és a vármegyékben. A Wesselényi-féle mozgalomként emlegetett összeesküvés (amelyre már többször utaltam, s amelynek keretében az ország három legfőbb rendi méltósága kötött szövetséget) a Habsburg uralom megdöntését tűzte ki céljának, akár oszmán támogatással is. A sárospataki egyezségtől a vármegyei mozgalmon keresztül a felső-magyarországi nemesi felkelésig bezárólag születtek összefogási kísérletek, míg I. Rákóczi Ferenc és hívei már egy nemzeti királyság kialakítását, a határmenti vármegyékben élő birtokosok pedig nemesi köztársaság felállítását tervezték. A magyar kezdeményezések azonban nem találtak nagyhatalmi támogatókat, s a külpolitikai elszigetelődés következtében a mozgalmak sorsa megpecsételődött. A bécsi kormányzat a rendteremtés eszközéül az abszolutikus irányítást választotta, amelyet az ún. jogeljátszás-elmélet alapján vett igénybe. A megtorlás jegyében bevetett intézkedések végrehajtása jó alkalmat adott a pénzügyi nehézségek könnyítésére is (az eljárásokban vagyonszerzés céljából helyezték vád alá a magyar urakat, illetve ezt bizo-

nyította az 1671-től bevezetett repartíciós adórendszer is, mely hatalmas terhet rótt a jobbagyságra). A gazdasági erőgyűjtés mellett az udvarnak alkalma nyílt az erőszakos fellépésre a magyar rendiséggel szemben (a kivetett adót határozati úton rendelték el kizárva ezzel az országgyűlést): a protestánsüldözést újraindítva hűtlenség és felségárulás vádjával rendkívüli bíróság előtt ítélték el a lelkészeket, prédikátorokat (egyetemlegesen felelőssé akarták tenni a protestánsokat a felkelések kirobbanásáért). 1680 körül azonban XIV. Lajos kihasználva a Habsburg lekötöttséget újabb területek megszerzésére törekedett, ami a bécsi udvart a magyarokkal való megegyezésre sarkallta: a rendi restauráció a már említett 1681-es országgyűléshez köthető. A császárellenes hangulat a felszín alatt azonban mindinkább az oszmán féllel való megegyezés felé terelte a magyar urakat, ami 1666-ban a murányi összejöveten vált egyértelművé: évi adófizetés ellenében szabad magyar királyválasztás, önálló belpolitika, régi szokások megtartása, magyar urak hódoltsági birtokainak megtartása voltak a feltételek. Az oszmán fennhatóság alatti magyar államiság megőrzésének gondolata az oszmánok legyőzhetetlenségébe vetett hitben gyökereszik, maga az elképzelés pedig a „Pax Ottomana” kifejezéssel írható le.¹⁷

Végeredmény

A karlócai békével Magyarország (Temesköz kivételével) és Erdély végleg felszabadult az Oszmán Birodalom fennhatósága alól. Már a béke megkötésekor a háborúviselés tartós felfüggesztése volt a cél: bár határozott időre kötötték (25 év), a magyarok és Habsburgok oszmánok elleni háborúinak történetében a Porta először ismerte el a pontosan megállapított határok sérthetetlenségét, illetve kötött olyan egyezséget, amely a békefeltételek teljesítésének módját és határidejét is pontosan meghatározta. A „török kiűzésével” a Habsburg-hatalom legitimitása Magyarország és Erdély fölött megerősödött. A rendek hatalmi pozíciójának alapját a védelemben nyújtott anyagi és katonai támogatás jelentette, ám a hadjáratok sikeres kimenetelének döntő tényezője a császári hadsereg

volt. Az oszmán seregek kivonulása után „csak” a kiegyenlítetlen hatalmi viszonyok, a birodalomba való betagozódás gazdasági és kormányzati problémái, a hadjáratok pusztításai és a még parázsló társadalmi feszültségek megoldatlan kérdései maradtak hátra.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ Alberto Caprara, 1682.

² A cikk a királyi Magyarország területére fókuszál, Erdély helyzetét a fejedelemség merőben más pozíciója, berendezkedése és hatalmi viszonyai miatt nem érinti.

³ WALTER LEITSCH: Miért akarta Kara Musztafa meghódítani Bécset? In: BENDA KÁLMÁN-R. VÁRKONYI ÁGNES (szerk.): Bécs 1683. évi török ostroma és Magyarország. Akadémia Kiadó, Budapest, 1988. 85.o

⁴ LEITSCH 1988, i.m. 79. o.

⁵ III. Mehmed szultán uralkodására a szultáni hercegeket már nem küldték szandzsábként tartományokba, hogy a kormányzás képességét kellően elsajátíthassák, hanem palotafogságban várták uralomra lépésük napját. A XVII. századtól a korábban apáról fiúra szálló szultáni hatalom már a dinasztia legidősebb férfitagját illette meg, így egyre kevesebbszer alkalmazták II. Mehmed testvérgyilkosságáról szóló törvényét. Ezen intézkedések eredményeképpen egyrészt érezhetően csökkent a hatalomra lépő szultánok szellemi és uralkodói kvalitásai, másrészt felerősödtek a belső hatalmi harcok.

⁶ HEGYI KLÁRA: Az Oszmán Birodalom válsága. In: História, 1986. VIII. évfolyam; Rubicon Történelmi Magazin, 2014/10.

⁷ FODOR PÁL: Janicsárok, szpáhik, akindzsik. In: Rubicon Történelmi Magazin, 2014/10. 54. o.

⁸ DE PRECHAC könyve német fordítás szerint: Des Grosswezirs Cara Mustapha Historie, worinnen kurzlich enthalten dessel-

ben Erziehung, Liebesgeschichte im Serial, verschiedene Bedienungen, wahre Ursache, warum er sich die Belagerung der Stadt Wien unternommen und wie bald darnach auch mit was Umständen seines Lebens Ende erfolget. Aus dem im verwirrenen Jahr zu Paris herausgegeben exemplar ins Teutsche übersetzt. Hamburg, 1685.

⁹ LEITSCH 1988, i.m. 71. o.

¹⁰ Török hagyományok szerint a meghódított várost a katonák szabadon kifoszthatták, míg, ha a város kapitulált, a hadvezér és uralkodó gazdagodott belőle; ezért is adott ki Kara Musztafa fosztogatási tilalmat, s ezért akarta általános támadással leigázni a várost, így végső soron a nagyvezír mohósága mentette meg Bécset.

¹¹ GONDA IMRE – NIEDERHAUSER EMIL: A Habsburgok. Gondolat Kiadó, Budapest, 1977. 88-96. o.

¹² Ellentét alakult ki a Habsburgok és Velence között a balkáni területek miatt, Lengyelországgal az erdélyi kurucok támogatása miatt, emellett lengyel-orosz háború is folyt. A spanyol Habsburgok ellenzik a keleti erőösszpontosítást: Franciaország a Rajnánál készül támadásra.

¹³ ÁGOSTON GÁBOR - OBORNI TERÉZ: A tizenhetedik század története. Pannonica Kiadó, 2000. 67-79.o.

¹⁴ ÁGOSTON-OBORNI 2000, i.m. 125-133. o.

¹⁵ ÁGOSTON-OBORNI 2000, i.m. 131. o.

¹⁶ ÁGOSTON-OBORNI 2000, i.m. 203. o.

¹⁷ ÁGOSTON-OBORNI 2000, i.m. 219. o.

Schvarcz Gyula (1838-1900) államfelfogása

Írta: SZABÓ ZSANETT

Schvarcz Gyula programja

A Schvarcz korabeli magyar politika, pontosabban a pártpolitikák alapvető problémája abban lelhető fel, hogy önmeghatározásukban túlnyomóan a Bécshez fűződő viszony dominált és a politikai diskurzus is csak e körül forgott, ahelyett, hogy az egyes pártok konkrét programot, vagy államberendezkedési reformot állítottak volna a középpontba. Schvarcz sem tartotta ignorálhatónak a perszónálunió (vagy épp nem perszónálunió) kérdéskörét, de időpazarlásnak vélte a várakozást, hogy e kérdésben előre tudjunk lépni. Azon az állásponton volt, hogy a fennálló közjogi alap keretei között kell megkezdeni a belreformokat. Mint mondta: *„Magyarországnak nincs mit mulasztania többé. Ha nem használjuk fel a jelent, melyre befolyhatunk, áldozatul dobtuk oda a körülmények nyomásának, a szomszéd polgárosodások föloszlató erejének hazánk legközelebbi jóvendőjét.”*¹

Mivel korszerű ellenzék nélkül nem lehetnek korszerű reformok,² ezért az 1872-ben közreadott választási programjával ennek megteremtésére tett kísérletet. A Balközép Pártból ekkorra már kilépett Schvarcz a demokratikus útkeresésre fordította a figyelmét és az állam attribútumaival való foglalkozás helyett a szükséges belreformokat fogalmazta meg. A Balközépből való kiábrándulásának alapvető indokát – a kielégítetlennek vélt ellenzéki szerepvállalás (és megvalósíthatatlanság jelszavak) mellett – a Balközép művelődésügyi kérdésekben tanúsított magatartásában fedezhetjük fel. Schvarcz szerint ugyanis *„gyakran segítenek leszavazni hazánk művelődésállami előfeltételeit [...]” és ezt teljes mértékben elfogadhatatlannak tartja, mert „az államok létalapját ma már a nemzet műveltsége, erkölcsi értéke és közgazdasági életképessége adja.”*³ Erre építette fel strukturális reformcsomagját.

Az 1848. évi törvényhozást tekintette kiindulási alpnak, de annak továbbfejlesztését elengedhetetlennek tartotta. Ennek érdekében először a tanrendszer teljes megújítását tartotta szükségesnek. „A közoktatásügyi reform mint politikai szükséglet” című művében kifejtettek szerint hangsúlyozta ugyanakkor, hogy a tanoda önmagában nem tudja a népet a valódi szabadság és jólét színvonalára emelni. Véleménye szerint ehhez államszerkezeti reformok is szükségesek, mert habár az 1848. törvények deklarálták a felelős, parlamenti kormányrendszert, annak gyakorlati működéséhez a korszerű intézményrendszer is elengedhetetlen.

Politikai rendszerének egyik sarkpontja a kartális alkotmány (alaptörvény) elfogadása volt. Alaptörvényben tartotta szükségesnek rendezni az állami hatalmak egymás közötti viszonyát, az állami szervezetrendszer struktúráját, meghatározni az alkotmány korszerű biztosítékait és az egyéni szabadságjogok biztosítékait, deklarálni a népképviselői alapon nyugvó felelős kormányrendszert, valamint az alaptörvény elfogadásának, módosításának és hatályon kívül helyezésének eljárásjogi szempontrendszerét. Schvarcz szerint az írott alkotmány megalkotásának a jogforrási hierarchia meghatározását is magában kell foglalnia, ugyanis az alaptörvény minden törvény felett áll.⁴ Tehát a jogrendszer alapját egy olyan különleges törvénynek kell képeznie, amellyel az állam tulajdonképpen önmaga korlátozásával biztosítja az állampolgárai számára az alapvető jogokat, illetve megszabja a hatalomgyakorlás törvényes kereteit, módját és szervezetét. Ez magát az alkotmányosságot is jelentette, mint a jogilag szabályozott és korlátozott állami főhatalom követelményét.⁵ Mivel Magyarország közjogi fejlődése során ekkor még kartális alkotmánnyal nem rendelkezett, közjogi rendszerünk alapját részben a fundamentálisnak tekinthető törvényeink képezték, amelyek mellett (főként Mohácsot követően) a szokásjog uralma bontakozott ki. Úgy vélte, hogy Magyarországon

az egyes pártoknak olyan széles mozgásteret biztosított a rugalmatlan alkotmány hiánya, hogy azok az „államszervezet leglényegesebb alapvonalait az oly gyakran merő mellétekintetekből alakult többségi esélyek szerint minden pillanatban más, az előbbivel merőben ellentétes alapokra” változtathatták meg.⁶

A Balközépből kilépett Schvarcz és Károlyi Ede 1872. március 19-én „Haladás” címmel lapot alapítva, egy olyan liberális politikai programot fogalmaztak meg, amely „következtesen küzdött a táblabíró-politika és a kormány onnipotentia-tana ellen, mert ezeket tartották legveszélyesebbnek a szabadelvű fejlődésre nézve.” A fennálló közjogi keretek „kimerítését” és az alkotmányosság továbbfejlesztését tartották alapvető szükségletnek, annak érdekében, hogy az alkotmány és a jogállam kritériumainak megfelelő kultúr-demokrácia megvalósulhasson,⁷ azonban az alkotmányos, jogállami és művelődési alapelvek mentén szervezett program nem bizonyult elég hangzatosnak ahhoz, hogy megfelelő tömegbázisra tegyen szert. Így a lap, s ezzel tulajdonképpen a demokratikus pártkezdemény is elhalt.

Schvarcz reformprogramját áthatja a jogpozitivizmus. A szabadságra nézve veszélyesnek tartotta azt a tant, amely szerint fölösleges részletes törvényeket alkotni.⁸ Álláspontja szerint a törvények uralma csak úgy lehetséges, ha a legfontosabb jogintézmények törvényi formában kerülnek szabályozásra, hiszen „minél rövidebb és kevesebb a törvény, annál tágabb tért nyit az a rendeleteknek, és az önkénynek.”⁹ Úgy vélte, hogy a szükséges törvények megalkotását¹⁰ a közügy érdeke is megkívánja, hiszen az érdekkapcsolatok, a nepotizmus és a visszaélések megzabolázhatók a kodifikáció eszközével.¹¹

A szabadságjogok kodifikációját képtelennek tűnő módon, a hatalmon lévő liberálisok korlátozták. A rendszer bizonytalan legitimációja, 1867 védelme, a kormánypárt gyengesége („elsőprő kisebbsége”¹²) és az esetleges társadalmi tiltakozásoktól való félelem a szabadságjogoknak nem a törvényi biztosítását, éppen ellenkezőleg, a szabályozás elmaradását

eredményezte.¹³ Schvarcz szerint ezzel a haladást akasztotta meg a kormányzat, „ugyanis a nemzet csak olyan államban virulhat igazán, amely államban az intézmények nem gátolják, hanem előmozdítják az egyéni érték legjobb kifejezését [...] s ez a demokráciában lehetséges.”¹⁴ Úgy vélte a demokrácia követelménye az egyéni szabadságok és az igazságosság mindenki irányában azonos módon történő garantálása.¹⁵

Jogintézményi, államszervezeti reformok

Schvarcz álláspontja szerint államintézményi reformoknál szem előtt kell tartani az állam függetlenségét, a demokráciát, a közművelődést és a közgazdaságtan szempontjait. A magyar viszonyokba csak az állam képes úgy beavatkozni a korszerű jogintézmények útján, hogy az alkalmas legyen az egységes társadalom előmozdítására. Az állam fejlődése nem valósítható meg egymagában, ahhoz szükséges a kereskedelem és a nagyobb ipar tőkájének bevonása is.¹⁶ Az 1848-as törvényhozás ugyan létrehozta a parlamentarizmust, de az idő rövidsége és a helyzet komplexitása elodázta a pontos alkotmányjogi és jogállami garanciák kodifikálását. Így Schvarcz azon a véleményen volt, hogy az 1848-as törvényekhez kell visszanyúlni, és rendezni kell a király kiskorúsága, akadályoztatása, helyettesítése esetére alkalmazandó régensi intézményt. A nádori intézményből kell kiindulni, de annak meghaladottsága miatt egy olyan független testület felállítását is megfogalmazta, amely ezen feladat (szükséges) ellátása mellett az államhatalmaknak az alkotmánnyal való „összeütközése” esetén kontrollfunkciót is ellátna egyben. A XIX. századi alkotmányos államban a jogállamnak, az alkotmánynak az őre már nem lehet egy személy, ezért szükségesnek tűnt egy nem politikai testület felállítása is.¹⁷ Schvarcz ekképpen megfogalmazott államtörvényszékében a modernkori alkotmánybírárság alapgondolata jelent meg. S habár a világon az alkotmánybíráskodás első olyan precedensét a Marbury v. Madison (1803) ügy adta, amelyben elvi érveléssel mondta ki a „bírói felülvizsgálat” szükségességét a U.S. Supreme Court – és amelyet

Schvarcz minden bizonnyal ismert – azonban Európában az elsők között tarthatjuk számon az ő leírását.

Schvarcz államszervezeti reformjának alapjaként, a „korszakalkotólag messze kiható alkotmányjogi”¹⁸ 1848. évi törvények közül, a III. törvénycikkben kilátásba helyezett államtanács intézményének rendezéséről interpellálta a kormányt. Az államtanács intézményére a törvényjavaslatok szakszerű előkészítésének és megszerkesztésének hatáskörét delegálva biztosított lett volna a kodifikálás számára egy szakértelemmel rendelkező testület,¹⁹ mely a koherens jogrendszer újjáépítésében segédkezet nyújtott volna. Az interpellációra nem érkezett válasz, hiába tette fel a kérdést többször. Schvarcz 1878-ban [majd kilenc évvel később!] is az államtanáccsal kapcsolatos kérdéseinek megválaszolását sürgette.²⁰ Ez idő alatt beadott egy határozati javaslatot is, hogy alkossanak törvényt a kérdésben.²¹ Álláspontja szerint az államtanács nem egy újabb „elméleti intézmény,” amely tovább duzzasztja a bürokráciát, hanem éppen ellenkezőleg, gyakorlati szükséglet. Az államtanácsnak a törvényelőkészítés és szerkesztés területén, tisztán jogi szempontok szerint végzett szakmai munkája hatékonyabb (rövidebb) országgyűlési működést és a kormány központi hivatalának alkalmazottainak számát csökkentette volna. A hatékonyság és takarékoság mellett további érv volt a szakmaiság, hiszen egy olyan közeg állt volna fel, amely képes a törvényjavaslatokat harmonizálni, s ezzel megteremteni egy koherens jogrendszert. Ez volt az egyik olyan teher, amit a végrehajtó hatalom válláról le kellett volna venni, míg a másik, amit javítani kellett, a közigazgatás által okozott jogsérelmek orvoslása. Erre is egy külön intézmény (közigazgatási bíróság) felállítása lett volna szükséges, de a szűkös anyagi helyzetre tekintettel az államtanács alá is be lehetett volna szervezni, de mindenképpen egy külön osztályba.²² Az államtanács, valamint az államtörvényszék tehát két külön intézmény lett volna.

Schvarcz a megerendezésről szóló törvény, a községek rendezéséről szóló törvény és a választási törvény kodifikálása kapcsán is kifejtette

aggályait, de a fő problémára a községek rendezésekor szóló törvényjavaslat tárgyalásánál mutatott rá, amikor kimondta, hogy e törvények a kormánypolitika szerint meghatározottak, mert a választási törvény még nincs az országgyűlés asztalán. Továbbmenve, úgy látta, hogy együttes céljuk, hogy a következő országgyűlési választásokon „a kormány győzelme biztos legyen.”²³

Schvarcz választójoggal kapcsolatos elvi álláspontja az volt, hogy először az ország műveltségi színvonalát kell emelni, aztán lehet az általános választójogot törvénybe iktatni. Ezek megfordítása, vagy párhuzamos szabályozása illogikus.²⁴ Tehát Schvarcz a politikailag éretlen (politikai műveltséggel nem rendelkező) tömegnek nem adta volna meg a közügyekbe való beleszólás jogát. Az általános szavazatjog pártján állt, de annak bevezetését a gyakorlatban műveltségi censzus biztosításával tartotta csak elképzelhetőnek. A vagyoni cenzust teljes mértékben elvetette, mert „senki nem fogja állítani, hogy kijelölhető lenne oly foka a vagyonerőnek egyáltalán, mely szükségképp magával hozná már a kellő műveltséget.”²⁵

Felvilágosult, demokratikus álláspontját a nők választójogáról alkotott véleménye törte meg bizonyos tekintetben, amikor annak adott hangot, hogy egyrészt műveltségi állapotukból, másrészt lelki alkatukból következően „a politika, mint cselekvési tér nem a nőnemnek való.” Ezen véleménye fenntartása mellett azonban nyíltan vallotta, édesanyja példájára (és nevelésére) tekintettel, hogy nem a nők értelmi és tudományos szerepvállalása ellen van kifogása, sőt éppen ellenkezőleg, azt teljes mértékben támogatja.²⁶ A választás érvényességéhez megkövetelte volna az összeírt választók több mint felének a szavazatát, és a képvisleti rendszer logikája alapján azt, hogy valamely választókerület képviselőjének csak akkor legyen érvényes a mandátuma, ha az az adott kerület összes választóinak a többségét (és nem csak a szavazókét) bírja.²⁷ A választójogi törvénnyel egyetemben szükségesnek tartotta egy inkompatibilitási törvény elfogadását, valamint a választási vesztegetések szigorú büntetőjogi felelősségre vonását becikkelyező módosítás elfogadását. Az aktív és a

passzív választójog tekintetében is a műveltségi színvonal emelését célozta meg, de míg az aktív választójognál ennek feltételeit törvénybe iktatta volna, addig a passzív választójogról nem rendelkezett. Tehát községenként, műveltségi cenzuson alapuló általános, közvetlen és titkos szavazás pártján állt. A szavazás decentralizálásával a visszaélések (befolyásolások) számát kívánta csökkenteni az esélyek kiegyenlítése mellett, míg a titkos szavazással a vesztegetéseket kívánta redukálni.²⁸ Megfogalmazta az aktív választójog feltételét, miszerint „választó azonkívül mindazon teljes korú, feddhetetlen büntetlenül alatt vagy sorhadi szolgálatban nem álló férfi, ki legalább írni, olvasni tud.”²⁹ Az 1872. évi választójogi törvényjavaslatból azonban nem született törvény, s mint tudjuk a t. Ház a választójog módosítását az 1874. évi XXXIII. törvénnyel szabályozta, mely az adócenzust vezette be, valamint a városokban az évi 16 forint megfizetett jövedelemadót tette a választási jogosultság alapjává. Ezzel – és egyéb korlátozásaival – a törvény a választók számát az ország népességének mindössze 5,9 %-ára csökkentette.³⁰

A törvényhozás súlyos mulasztásaként tartotta számon Schvarcz, hogy az országgyűlés az európai alkotmányos jogállamokhoz viszonyítva nem tett meg mindent a „*rule of law*” garantálása érdekében. Magyarországon azonban a törvények uralmának nem lehet más értelme, mint az, hogy „a kormánynak ne szabadjon olyan rendeletet kibocsátani, amely valamely fönnálló törvénybe ütközik.”³¹ Erősen sántikált a jogorvoslati rendszer is, ugyanis a közigazgatásilag okozott magánjogi jogsérelmek orvoslását nem független fórum végezte, hanem a tulajdonképpeni alperes.³² Kodifikálást sürgetett tehát e területen is, csakúgy, mint az állami tisztviselők állásainak szabályozása kapcsán.³³

Kultúrdemokrácia

Schvarcz szerint a fennálló politikai rendszer és jogintézmények „kulturális” fejlesztésével, demokratizálásával és a tanrendszer teljes átalakításával megvalósítható lett volna a kultúrdemokrácia. Ahogy Nagy Ernő idézi – „a demokrácia a

XIX. század eszmekörében az az államalkat, amely teljesen megfelelve a jogállam és a kultúrállam³⁴ követelményeinek, intézményei által lehetővé teszi, az állampolgárság alapján a születésre, vagyona való minden tekintet nélkül, magának az értelmi és erkölcsi erőknek a lehető legjobb érvényesülését úgy az államban, mint a társadalomban, jelenti tehát alkotmánypolitikai megoldását azon nagy problémának, hogy miként lehetne az állam határain belül létező összes értelmi, erkölcsi és anyagi értéknek legjobb kifejtését biztosítani.”³⁵ Tehát az államnak közművelődési alapon kellene felépülnie.

Az oktatás a demokratizálás eszközét jelentheti. Az oktatás azonban csak akkor képes egy népet a „valódi szabadság és jólét színvonalára emelni, ha az állam intézményei a gyakorlati életben is értékesíteni bírják azon erőket, melyeket a tanoda fölszerel [...]”³⁶ Schvarcz demokráciafelfogásának alapját az állami intézmények műveltségi alapon történő megszervezése, a szaktudás preferenciája képezte. Egyik feltétel azonban nem működik a másik nélkül, ugyanis hiába történne meg egy államszervezeti reform, ha a felállított feltételek szerint éppen a „tanult nép” hiányozna a konstrukcióból.³⁷

Míg a tömegdemokráciában a fejszám szerinti többség a vagyona és műveltségre tekintet nélkül részesül a hatalomból, addig a kultúrdemokrácia a polgárok azonos műveltségi színvonalon alapuló egyenjogúságára törekszik, de figyelembe veszi az egyén szellemi értékét az állampolgári jogok megállapításakor.

Schvarcz demokráciafelfogása „gondolkodási irányként”³⁸ határozható meg, ugyanis eszmérendszere szerint a demokratikus állam nemcsak jogrend, hanem a nemzet összes értelmi, anyagi erőinek fejlesztését is magába foglaló „kulturális misszió.”³⁹ A demokrácia nem más, mint a „születésre való tekintet nélkül tisztán erő-arányos kamatoztatása az állam kormányzására azon összes értelmi és erkölcsi tőkének, mely valamely állam határain belül a nemzet összes közművelődésének időnkénti eredménye.”⁴⁰

Bibliográfia

- Cieger András: „Királyi demokrácia.” Szabadságjogok a magyar liberálisok reformterveiben 1867 után. in: Aetas, 2009. 24. évf. 3. sz.
- Hornyánszky Gyula: Schvarcz Gyula rendes tag emlékezete. in: Emlékbeszédek XVII. kötet 15. sz. Bp. MTA 1917. (Felolvasta 1917. október 1.)
- Kosáry Domonkos- Németh G. Béla: A magyar sajtó története. II/2. 1867-1892. Budapest, 1985.
- Kukorelli István: Alkotmánytan. Budapest, Osiris Kiadó, 2007.
- Mezey Barna (szerk.): Magyar Alkotmánytörténet. Budapest, 2003.
- Miru György: Schvarcz Gyula. Budapest, Új Mandátum, 2000.
- Miru György: Kísérlet az állam körül. Schvarcz Gyula reformtervei a dualizmus kori alkotmányosság továbbfejlesztésére. in: Aetas, 1999. 1-2.
- Pécsi M. Zombath: Gróf Széchenyi István viszonya az 1848-diki törvényes átalakuláshoz. Pest, Fanda és Frohna nyomása, 1869.
- Schvarcz Gyula: Adalék a magyar állampolgárság egységes természetének elméletéhez. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1889.
- Schvarcz Gyula: Államintézmények és a kor igényei. Pest, Aigner Lajos, 1871.
- Schvarcz Gyula: Az európai monarchiák rendszeres törvényeiről, tekintettel ezeknek alkotmány-történelmi előzményeire. Értekezések a társadalmi tudományok köréből (9. 1). Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1887.
- Schvarcz Gyula: Kísérlet az állam körül. Pest, 1861.
- Schvarcz Gyula: Schvarcz Gyula programja. Pest, Aigner Lajos, 1872.
- Jogtudományi Közlöny, 1900. 35. évf. 7. sz.
- Törvényszéki Csarnok, 1877. 19. évf. 36. sz.
- Törvényszéki Csarnok, 1878. július 23.
- Új Korszak, 1865. 1. évf. 1. sz.
- Képviselőházi irományok, 1871. január 10. 758. sz.
- Képviselőházi napló, 1869. december 14. 82.
- Képviselőházi napló, 1869. június 4. 365.
- Képviselőházi napló, 1871. március 21. 123.
- Képviselőházi napló, 1871. március 22. 128.
- Képviselőházi napló, 1872. február 26. 310.
- Képviselőházi napló, 1872. február 26. 311-312.
- Képviselőházi napló, 1873. január 21. 142.
- Képviselőházi napló, 1873. június 30. 378-379.
- Képviselőházi napló, 1877. december 4. 87.
- Képviselőházi napló, 1878. január 19. és 31. 341.
- Képviselőházi napló, 1878. június 24.
- Képviselőházi napló, 1878. május 10.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ SCHVARCZ, 1872. 3.

² SCHVARCZ, 1872. 4.

³ SCHVARCZ, 1872. 4-7.

⁴ i.m. 26-27.; lásd még Schvarcz, 1887. 3-4.

⁵ KUKORELLI, 2007. 21-22.

⁶ u.o.

⁷⁷ KOSÁRY-NÉMETH, 1985. 80.

⁸ SCHVARCZ, 1872. 20.

⁹ Képviselőházi napló, 1871. március 21. 123.

¹⁰ A törvényalkotás szükséges tárgykörei: alaptörvény; egyéni szabadságjogok, valamint azok korlátozási lehetőségei; állam-törvényszék; (közigazgatási) független bíróság; választójog: községenként, titkos, műveltségi cenzushoz kötött összefüggés szabályozása); új, igazságos választókerületek meghatározása és szigorú büntetőjogi szabályozás a választási vesztegetésekre, csalásokra; államtanács; országgyűlés és tárcák struktúrája; nyugdíjrendszer; szolgálati ügyrend, korszerű

közigazgatási törvénycsomag; köztörvényhatóságok és községek rendezése; végrehajtó hatalom; kivételes állapotok; független bíróság és a bírói fizetések emelése; igazságszolgáltatás; közegészségügy és szegényügyi szociális hálózat; ipart, kereskedelmet, földművelést ösztönző keretrendszer; infrastruktúráis beruházások; államháztartás (rovatok átcsoportosítása); adóreform; önálló, nemzeti bank; állam és egyház viszonyának rendezése.

¹¹ Törvényszéki Csarnok, 1877. 19. évf. 36. sz.

¹² Gerő András kifejezése.

¹³ CIEGER, 2009. 63.

¹⁴ Jogtudományi Közlöny, 1900. 35. évf. 7. sz.

¹⁵ Lásd például Képviselőházi napló, 1878. május 10.; Miru, 1999. 91-92.

¹⁶ SCHVARCZ, 1871. 2-3.

¹⁷¹⁷ Schvarcz, 1871. 17-18.

¹⁸ SCHVARCZ, 1889. 7.

¹⁹ „[...]Államtanácsra vonatkozó interpelláció megérdekelte volna, miszerint a miniszterelnök is fél év óta kegyeskedett

volna arra felelni” Képviselőházi napló, 1869. december 14. 82.

²⁰ Képviselőházi napló, 1869. június 4. 365.; Képviselőházi napló, 1878. január 19.

²¹ Lásd Képviselőházi irományok, 1871. január 10. 758. sz.

²² Képviselőházi napló, 1878. június 24.; Törvényszéki Csarnok, 1878. július 23.

²³ Képviselőházi napló, 1871. március 22. 128.

²⁴ SCHVARCZ, 1871. 81.

²⁵ i.m. 59.

²⁶ SCHVARCZ, 1861. 95-99.

²⁷ i.m. 151.

²⁸ SCHVARCZ, 1861. 132-135.; Miru, 1999. 95.

²⁹ Képviselőházi napló, 1872. február 26. 311-312. Az írás és olvasás bizonyítására egyedi igazolórendszer dolgozott ki. Lásd Schvarcz, 1861. 88-91.

³⁰ MEZEY, 2003. 321-322. Egyéb korlátozásként értékelhető, hogy az egyenruhás testületek legénységét, az adóhátralékosokat, valamint a nem közhivatalnokként alkalmazott lelkészeket, tanárokat, tanítókat is kizárták a választójogból.

³¹ Képviselőházi napló, 1873. június 30. 378-379.

³² Képviselőházi napló, 1877. december 4. 87.

³³ Képviselőházi napló, 1878. január 31. 341.

³⁴ Schvarcz államformatanában a kultúrállam mellett megkülönböztet még jogállamot és rendőrállamot.

³⁵ Jogtudományi Közlöny, 1900. 35. évf. 7. sz.

³⁶ SCHVARCZ, 1872. 9.

³⁷ Új Korszak, 1865. 1. évf. 1. sz.

³⁸ HORNYÁNSZKY, 1917. 45.

³⁹ Képviselőházi napló, 1873. január 21. 142.

⁴⁰ PÉCSI M. ZOMBATH, 1869. 24.

Eleonóra – Házasság a középkorban – a boldogító (?) igen napja

Írta: BÉNYI MERCÉDESZ

(A Joghistoria 2019-es cikkíró pályázatának I. helyezettje)

Franciaország, 1137. július 25.

Egy újabb meleg nyári nap köszöntött Bordeaux-ra. A város utcáin – a hőség ellenére – a szokásosnál is több ember volt; az égető napsugarak senkit sem riasztottak el attól, hogy elhagyva hűvös házaikat az utcákra menjenek. Mindenki ünnevelt, az árusok pedig örültek, hogy ezáltal forgalmuk nagyban megnőtt. A város főterén álló Szent András katedrális csipkézett, égbe törő tornyaival és rozetta ablakaival már kívülről is impozáns látványt nyújtott, belül pedig egyenesen lélegzetelállítóan nézett ki – leginkább akkor, amikor a nap átütött a rengeteg ablaküvegen, amitől az oltár, a szobrok és a festmények is bordó, kék és lila színekben fürödtek. A katedrális belseje aznap teljesen telve volt, habár még így sem fért be minden ember, akit érdekelt volna a szertartás. Az oltár előtt egy ifjú pár állt, egybefonódott kezük egy stórával volt átkötve. A lány selymes anyagú, azúrkék ruhája súlyos kelméből készült és egészen a földig ért. A ruha felsőrészén aranyszállal dúsan hímzett, aprólékos gonddal kidolgozott kacskaringós minták futottak, ujja csuklójáig ért. Nyaklánc és fülbevalói igazgyöngyből voltak; ezeknek halványkék árnyalatát a ruha gyönyörűen kiemelte. Hoszszú, vörös, göndör haját az esemény alkalmából kiengedték, és apró virágokkal díszítették. Fiala kora ellenére elbűvölő látványt nyújtott – jövőbeli legnagyobb öröme.

A szertartás nemrég vette kezdetét, most az érsek a lány felé fordult kérdésével. – A néhai X. Vilmos aquitániai herceg és Aenor de Châtellerault hercegné legidősebb lánya, Eleonóra hercegnő nyilatkozza Istent és az Anyaszentegyház színe előtt, akarsz-e a jelenlevő VI. Lajos francia király és Savoyai Adél francia királyné második fiához, Lajos herceghez feleségül menni?

– Eleonóra az érsekre pillantott. Vajon fejből mondta, vagy olvasta, nehogy elhibázzon valamit? – futott át az agyán. Nem, biztos, hogy fejből mondta, ugyanis tekintete üresen meredt előre, a templom bejárata felé, nem a ministráns által tartott misekönyvet nézte. Mintha már túl akarna lenni az egészen. Nem tetszett a lánynak, hogy aki összeadja őt egy számára majdnem idegen férfivel, ennyire érdektelen. Legalább valamiféle együttérzésre – vagy bármilyen más érzelmre – vágyott volna, amikor ő kimondja azt az egyetlen egy szót, ami kihatással van az egész további életére. Gyorsan oldalra pillantott, az esküvőjén egybegyűltekre. Szemével riadtan keresett valami fogódzót, és alig hallhatóan felsóhajtott, amikor tekintete összetalálkozott Marie-Claire-ével, egyedüli és legjobb barátnőjével, egyben szolgáló lányával. Marie-Claire biztatón elmosolyodott; ő mindig mellette lesz, akár boldogságot, akár boldogtalanságot fog hozni a házassága. Eleonóra visszafordult a vele szemben álló férfi felé és mélyen a szemébe nézve, határozottan válaszolt. – Igen, akarok. – Ezt követően az érsek érvényesnek nyilvánította házasságukat, mire a férj arcán boldog mosoly terült el. A lány ezt meglátva kicsit elpirult és zavartan lesütötte a szemét. Még alig ismerték egymást, és már össze is házasodtak. Lajos tizenhét éves volt, Eleonóra pedig tizenöt. A lány azonban határozottan érezte, hogy a fiú mindezek ellenére kedveli őt, és ezt aranyosnak találta, habár a fiú jellemtelenségét és álmodozó tekintetét időnként kifejezetten ellenszenvesnek és taszítónak látta.

A házassági ceremónia után az ifjú pár átvonult a kastélyba az ünnepi lakomára. A kastély nagyterme a hercegi párhoz méltó díszítésben pompázott – a virágokból és különböző kelmékből összeállított dekorációban főleg a kék szín dominált; az ártatlanság jelképe. Mindenfelé szolgálók sűrögtek-forogtak, a vacsora különféle fogásainak

illata pedig már tálalás előtt betelítette az egész palotát. Eleonóra fájó szívvel gondolt édesapjára; biztos volt benne, hogy neki ez lenne a kedvenc része az egész ünnepségből. Szórakozottan nézte, ahogy a szolgák feltálalják az első fogást: sült pávát gyümölcsökkel. Még jól kivehető volt a páva alakja, a gyümölcsöket pedig úgy rendezték el, mintha azok lennének a farktollai. Majd következett a sült vadkan, különféle halak, mandulatejben párolt osztriga, párolt káposzta, sörrel ízesített kenyér, a végén pedig gyümölcslepény, tejsodó és fűszeres forraltbör. A lakoma ideje alatt lantosok, zsonglőrök és más mutatványosok szórakoztatták a meghívottakat. Mindeközben kint, az utcákon is folytatták az ünneplést; valamivel szerényebb, azonban így is elég bőséges étellel vendégelték meg az alattvalókat.

Eleonóra illedelmesen mindenből evett egy keveset. Kedvenc ételei a sült vadkan és fűrj volt, de hercegnő lévén ezekből sem evett többet, mint férje. Hiszen, hogy nézne ki, hogy ő, egy jelentéktelen hercegnő, többet eszik a király fiánál? Ezek a szavak még mindig a fülében csengtek, amit immáron újdonsült anyósa mondott még neki évekkal ezelőtt egy vacsorán. Még arra is emlékezett, hogy édesapja mennyire felháborodott azon, hogy „jelentéktelen hercegnő-nek” nevezte. Az emlék miatt még most is nevezhetnékje támadt, ő ugyanis egyáltalán nem vette szívére a történeteket apjával ellentétben, aki pár héttel ezután – inkább annak köszönhetően, hogy öccse, William sajnálatos módon elhunyt – megtette őt egyetlen örökösének. Így lett övé Poitou, Saintogne, Angoumiose, Limousin, Auvergne, Bordeaux és Agen. Szívesen ott lett volna, amikor ezt megtudta a francia királyné és még szívesebben látta volna azt, amikor a francia király bejelentette, hogy a fiukhoz adja őt.

– Ízlik kedvesem? – szakította félbe gondolatait Lajos herceg. A hirtelen kérdésre Eleonóra összerezzen. Kedvesem. Mi ez a megszólítás? Túl friss volt még ez a kapcsolat, hogy máris becézve szólítsák egymást, ráadásul ennyi ember előtt. Nem illett. De Eleonóra inkább figyelmen kívül hagyta férje eme botlását és mosolyogva bólintott. A lakoma után tánc következett, ami elől a lány

legszívesebben elmenekült volna. A zenét szerette, szívesen énekelt és játszott a legkülönbébb hangszereken, de táncolni, azt ki nem álhatott. Ennek egyszerű oka csupán, hogy képtelen volt megjegyezni a lépések sorrendjét, a rengeteg kudarc után pedig már nem is akarta. Látva szenvedését édesapja nem erőltette a tánc tanulást, hanem – édesanyja heves tiltakozása ellenére – lovagolni, vadászni és solymászni tanította meg őt. Annak érdekében, hogy édesanyja megbékéljen ezen tevékenységek űzésével, a kis Eleonóra még elszántabban vetette bele magát a latin, irodalom és zene tanulásába. Kiemelkedő eredményeit látva végül anyja megnyugodott és lemondott azon vágyáról, hogy leánya legyen az ország legjobb táncosa.

– Felkérhetem Önt egy táncra hercegném? – Lajos herceg illedelmesen meghajolva, a hagyományokat betartva kérte fel ifjú feleségét az első táncra. Eleonóra mellkasa összeszorult a kérdés hallatán, egy alig hallgató hang jött csupán ki a torkán válaszul, melyet bár érteni nem lehetett, de mozdulatai arról árulkodtak, hogy igennel felelt. Amúgy sem volt más választása, ezen túl kellett esnie. Férje egyetlen a terem közepére vezette őt, majd amint megszólalt a zene, táncba kezdtek. Minden jelenlevő őket figyelte, a csodálat és elfojtott rosszindulat vegyes érzelmei vették körül a táncoló párt. Eleonóra férje arcát kémlelte, látszott, hogy gondolataiban máshol jár a fiú. A leány közelebb hajolt és ajkai mozdítása nélkül kérdezte Lajostól: – Merre jár az én férjürem? – Erre a herceg kikökönt gondolataiból, majd félmosolyra húzta a száját. – Csak a mai éjszakánk jutott eszembe. – Eleonóra arca elsápadt, máris megbánta, hogy bármit kérdezett. A nászéjszaka. Minden alkalommal amikor a házasság eszébe jutott próbálta elhessegetni fejéből a gondolatot, miszerint eme gyönyörű szertartás az éjszaka során válik teljessé.

Kislányként sokszor játszottak Marie-Claire-rel esküvőset, amit egyik dadája, vagy nagyritkán az édesanyja vezényelt le – mintegy részeként taníttatásának, hogy a nagy napon minden hiba nélkül és gördülékenyen menjen majd. Ilyenkor mindig Marie-Claire volt a vőlegény, és Eleonóra a

menyasszony. Átszellemült arccal játszották szerepüket egészen addig amíg a "pap" fel nem szólította őket, hogy váltsanak csókot. Ilyenkor tekintetükkel némán megegyeztek, majd egyikük csókra csücsörítve száját elkezdte üldözni a másikukat, aki erre visítva, kacagva menekült. Körülbelül tíz évesek lehetettek, amikor az ilyesfajta játékaik megszűntek – helyette édesanyjával kettesben, összeszedettebben folytatták a tanulást. Ekkor kezdett számára kitisztulni, hogy mi a házasság jelentősége, és lassan megértette, hogy egy esküvő nem feltétlenül egy boldog élet kezdete, és semmiképpen sem magánügy – sokkal inkább egy, a szülők közötti egyezség megpecsételése.

Alig táncoltak pár perce, mikor Eleonóra elfojtott mosollyal nyugtázta, hogy aznap este bizony rámosolygott a szerencse; Lajos még annyi ritmusérzéssel sem rendelkezett mint ő. Így a kezdő táncot követően a legnagyobb egyetértésben visszaültek helyükre és onnan nézték tovább a táncoló párokat. Az ünnepség után Eleonóra visszatért szobájába, hogy előkészítsék őt a nászéjszakára. Hosszú hajából kiszedegették a virágokat, majd megfürdették. A lány érezte, ahogy lassan elhalványulnak a nap szép és vidám pillanatainak emlékei, helyét pedig egyre jobban átveszi az idegesség. A nehéz menyasszonyi ruha helyett egy kicsit vékonyabb, arannyal átszőtt halványkék ruhába öltöztették, az ékszerekből pedig csak gyűrűjét hagyták rajta. Mikor végeztek, az egyik öltöztető lány halványan megdicsérte szépségét – de szavaiból óhatatlanul kihallatszódtott egy csöppnyi irigység. Eleonóra dühösen rápillantott. Boldogan átadta volna ennek a lánynak a magán levő ruhát, minden ránehezedő elvárással együtt. Nem kellett sokáig várniuk, mire egy másik szolgálólány meghozta a hírt, hogy a herceg is készen áll.

Eleonóra határozottan felállt és elindult a folyosón kíséretével együtt, azonban határozottsága egyre inkább semmivé foszlott, minél közelebb ért férje szobájához. Minden igyekezete ellenére egyre idegesebb lett; lélegzetvételei egyre rövidebbekké és felületesebbekké váltak, a parfümjé erős illatától pedig hányingere támadt. Amikor férje ajtajához ért, tekintete az ajtó mellett álló hegyikristály vázára tévedt, melyet még ő adott férjének házassági ajándékként pár órával korábban. A vázát Velencében készítettették, egy régebbi váza alapján, melyet az édesanyja ajándékozott az édesapjának ugyancsak esküvői ajándékként. Eleonóra tekintete elsötétült az emlékre. Még most is élénken élt benne az a nap, amikor azt a gyönyörű ajándékot véletlenül meglökte, miközben Marie-Claire-rel fogócskázott és a váza apró darabokra törött. Ijedtében a szilánkok után kapott, melyek felsértették finom bőrét és fiatal vére lecsöppent a földre, ezzel vörösre festve az átlátszó kristálydarabkákat. Szülei mikor értesültek a történetekről meglepő módon nem szidták meg érte, és sosem emlegették fel az esetet. Talán az édesanyjában mégis maradt egy túske e miatt, és ezért hasonlít ennyire ez a váza a régihez; hogy sose felejtse azt el.

– Úrnőm jól érzi magát? – szólalt meg az egyik kísérő Eleonóra mögött. A lány a kérdés hallatán visszazökkent a jelenbe és alig láthatóan megrázta a fejét. Nem, egyáltalán nem érzi jól magát. Mindezek ellenére barna szemeiben elszántság és dac tükröződött, amik akkor is ott maradtak, amikor belépett férje hálósobájába és minden jelenlévő tekintete rászégeződött.

Mohai Gabriella: A közérdekű munka büntetés büntetőeljárási nézőpontból c. munkájáról

Írta: DR. ILLÉS KRISTÓF

Meglehetősen ritka, hogy egy doktori képzés keretében születő monográfia ilyen sok hasznos és értékes információt hordoz a jogtudósok mellett a gyakorló jogászok számára is, mint Mohai Gabriella *„A közérdekű munka büntetés büntetőeljárási nézőpontból”* című munkája. A mű végső célkitűzésére tekintettel – ami a közérdekű munka büntetés megmentése – egyértelmű, hogy szükség van a gyakorló jogászok figyelmének megragadására is, hiszen egy ilyen nagyívű cél megvalósítása kizárólag az elmélet és a gyakorlat közös erőfeszítése árán érhető el.

Mohai Gabriella munkája során, mind elméleti, mind gyakorlati síkon foglalkozott a közérdekű munka büntetéssel, mivel egyszerre tevékenykedett az egyetem falai között doktoranduszként, valamint gyakorló jogászként. Utóbbi keretében először a közérdekű munka büntetések végrehajtását felügyelte pártfogóként, később bírósági eljárásokban indítványozott közérdekű munka büntetéseket ügyészégi fogalmazóként, majd alügyészként.

Olvasmányos és könnyen érthető művében a szerző hat fejezet keretében osztja meg gondolatait a közérdekű munka büntetés hatályos magyar szabályrendszerében és joggyakorlatában jelenlévő problémákról, melyekre komplex – jogalkotást és jogalkalmazói attitűdváltást egyaránt igénylő – megoldásokat munkál ki. Az első fejezet rövid betekintést nyújt a munkabüntetés egyetemes történetébe, valamint a közérdekű munka büntetés magyarországi fejlődésébe. E leíró jellegű fejezet lényegre törő, ami döntőrészt egyetemi tankönyvekre épít, ugyanakkor egy olyan háttértudást ad az olvasónak, amivel szélesebb kontextusba tudja helyezni a mű további fejezeteinek tartalmát. A második fejezet a közérdekű munka büntetés végrehajtási szakának szabályrendszerét elemzi. Ennek keretében kitér a szerző a szabálysértési közérdekű munka végrehajtására is, továbbá rámutat arra,

hogy jelenleg a munkahelyek hiánya okán a szabálysértési közérdekű munkát töltő eljárás alá vont személyek egy helyen dolgoznak a közmunkát végző közfoglalkoztatottakkal. Habár a két jogintézmény elnevezése a magyar nyelvben a laikusok számára keverhető lehet, fontos kiemelni, hogy valójában mind a jogintézmények célja, mind azok szabályrendszere nagy mértékben eltérő, amit egy szemléletes összefoglaló táblázat tesz könnyen áttekinthetővé a műben. A fejezet döntő része a büntetőeljárás keretében kiszabott közérdekű munka büntetés végrehajtásának menetéről szól, mely rész tartalmába Mohai Gabriella beépítette a pártfogóként szerzett közvetlen tapasztalatait is. E körben elsősorban a végrehajtás gátját képező körülmények szabályrendszerére kerül a hangsúly, ahol ismételten szemléletes táblázattal találkozhatunk a közérdekű munka végrehajtásával összefüggésben felmerülő halasztás és félbeszakítás jogintézményének elhatárolása kapcsán. E fejezet így nem csak a jogtudósok és gyakorló jogászok számára lehet értékes, hanem a jogi oktatás keretében is jól használható, különös figyelemmel arra, hogy pont olyan jogintézményeket határol el precíz módon, táblázatos, jól összehasonlítható formában a szerző, ami a tanulás fázisában lévő joghallgatók számára könnyen összekeverhető.

A harmadik fejezet, ami a mű gerincét képezi, a közérdekű munka büntetés végrehajtásának problémáit tárja fel azzal, hogy nem csak bemutatja a detektált diszfunkciókat, hanem Mohai Gabriella mögéjük is néz, keresve a kiváltó okokat, annak érdekében, hogy adekvát javaslatokkal éljen a közérdekű munkát jelenleg sújtó „betegségek” kezelésére. Az itt tett állítások mindig statisztikai adatokkal is alátámasztottak, a nehezen kezelhető mennyiségű adathalmazt pedig színes diagrammok teszik szemléletessé és befogadhatóvá az olvasó számára. A fejezet a resztoratív igazságszolgáltatás paradigmájának, a témával összefüggő vonásai be-

mutatásával indít, meghatározva azt az elméleti keretet, amelyben a szerző az ezt követően bemutatót, öt csoportba sorolt problémák és azokra adandó válaszok kapcsán gondolkodik. Ennek keretében első helyen a helytelen jogalkalmazói gyakorlat kerül bemutatásra, figyelemmel arra a tényre, hogy a közérdekű munka büntetés egyre magasabb arányú alkalmazásával egyidejűleg nőtt a folyamatban lévő, valamint a végrehajthatatlan ügyek száma is. Ennek kezelésére a büntetőeljárás során rendelkezésre álló diverziós eszközök, valamint a „függő szankciók” úgy, mint a próbára bocsátás és a felfüggesztett szabadságvesztés fokozottabb alkalmazását látja megfelelő megoldásnak Mohai Gabriella, utóbbit pártfogó felügyelet egyidejű alkalmazásával. Emellett egyik leghangsúlyosabb üzenete a bíróság számára, hogy álláspontja szerint közérdekű munka büntetést kiszabni mindig csak a terhelt előzetes hozzájárulásának beszerzését követően lenne szabad, e feltétel törvénybe iktatását is szorgalmazza. Statisztikai adatokkal alátámasztásra kerül, hogy jóval magasabb az aránya a végrehajtásában eredménytelen közérdekű munka büntetéseknek azon esetekben, ahol a terhelt nem állt személyesen a bíróság előtt, mert a közérdekű munka büntetés kiszabására többek között – az új Be. terminológiáját használva – büntetővégzés meghozatala formájában került sor. Azonban a beleegyezés szükségességének kötelezővé tétele kapcsán érdemes lett volna végiggondolni – azon túl, amit a szerző a büntetővégzés meghozatalára irányuló külön eljárás tekintetében megtett – azt a gyakorlatban sűrűn előforduló esetet is, amikor a közérdekű munka büntetést a másodfokú bíróság nyilvános ülésen szabja ki, ahol nem minden esetben kötelező a terhelt jelenléte. Ebből adódóan, ha a terhelt a nyilvános ülésen nincs jelen és beleegyezését az iratok sem tartalmazzák, akkor elzárnánk a másodfokú bíróságot attól, hogy a terhelt büntetését közérdekű munkára enyhítse, mely sok esetben a büntetett előlethez fűződő hátrányos jogkövetkezmények szempontjából bír a legnagyobb gyakorlati jelentőséggel a vádlottak számára, pont a civil életükben végzett munkájuk megtartása okán. Ezt az apró esetet leszámítva, azonban részletesen és logikus módon

kerül minden egyes, a közérdekű munka „tehermentesítésére” tett javaslat elemzésre, melyet érdemes lenne minden jogalkalmazónak megismernie. Másodsorban a közérdekű munka gazdasági – pénzügyi vetületének problematikája kerül előtérbe, ahol a munkavállalók piacát nem érintő önkéntes szervezetek bevonása kerül megoldási javaslatként nevesítésre. Harmad ízben foglalkozik a szerző a végrehajtás szervezeti oldalával, aminek keretében a pártfogó felügyelők számának bővítését tartja kívánatosnak, ami a szervezeti állomány leterheltségére tekintettel nélkülözhetetlen lenne. Ezen túl olyan munkahelyek számának növelését javasolja, amelyek vállalják az elítéltek hétközi és csoportos foglalkoztatását. Szintén kiemelt jelentőségű probléma ugyanis sok közérdekű munkára ítélt számára, hogy úgy tudja ledolgozni büntetését, hogy mellette a magánéletében végzett munkáját is el tudja látni. Tekintettel arra a tényre is, – melynek megállapítása egy figyelemre méltó érdeme a szerzőnek – hogy pont a stabil munkahellyel rendelkező elítéltek azok, akik nagyobb számban sikeresen ledolgozzák a közérdekű munka büntetést, míg a sérült munkaszocializációjú, gyakran alkohol vagy drogproblémákkal küzdő személyek gyakran nem tudják úgy szervezni az életüket, hogy hetente több napon is munkavégzésre képes állapotban a számukra kijelölt munkahelyen megjeljenek. Végezetül, ötödik pontként egy szakmai fórum létrehozását szorgalmazza Mohai Gabriella, ahol a pártfogó felügyelők közvetlenül tudnak tapasztalatot cserélni az ítélőbírókkal. Ugyanakkor szakmai egyeztetés nem csak a pártfogók és bírók, hanem valamennyi érintett jogalkalmazó szervezet tagjai között hasznos lenne, így bővítve az ismereteket, ezzel fokozva a közérdekű munka büntetés alkalmazásának hatékonyságát.

A mű negyedik fejezete nemzetközi kitekintést tesz a közérdekű munka büntetés vonatkozásában. Részletesen a német, osztrák, román és finn szabályozás kerül bemutatásra, illetve a magyar szabályozással összehasonlításra, elemézve a hasonlóságokat és különbségeket, kiemelve azon jogintézményeket, melyeknek a magyar szabályo-

zásba történő átültetése indokolt lenne. Ennek keretében a különböző tagállamok szabályrendszerében Mohai Gabriella több, a mű előző fejezetében bemutatott javaslata visszaköszön. Az értekezés vége felé, az ötödik fejezetben érjük el annak talán legtöbb újdonságot és ezzel egyidejűleg legnagyobb értéket képviselő részét. E fejezetben a szerző saját kutatási eredményeit osztja meg az olvasóval, aminek keretében 2010 és 2015 között feltérképezte a főváros gyakorlatát a közérdekű munka büntetés tekintetében az ügyészi indítványtól, a bíróság általi büntetéskiszabáson át, a pártfogó felügyelet mellett fogatosított végrehajtással bezárólag. Eredményei a büntetéskiszabási szak vizsgálata során, mindösszesen 12.020 ügy vizsgálatán azon belül 1.863 eset részletes kiértékelésén alapulnak, míg a végrehajtási szak keretében 7.663 ügyet követett nyomon. E hihetetlen mennyiségű adatot, amiből a főváros joggyakorlata rajzolódik ki, ismételten színes, figyelemfelkeltő diagrammok tesznek szemléletessé. Részletes elemzésre került sor a garázdaság, kábítószerrel visszaélés és lopás alkotta bűncselekménytriász esetében, figyelemmel arra, hogy e bűncselekmények vonatkozásában merült fel leggyakrabban a vizsgált időszakban közérdekű munka büntetésre irányuló ügyészi indítvány, illetve e bűncselekmények esetében szabott ki a bíróság legnagyobb arányban közérdekű munka büntetést. E körben az ügyészség indítványozási és a bíróság büntetés kiszabási gyakorlatának közeledése volt megállapítható. Ezzel szemben a végrehajtási szak tekintetében már nem közeledett egymáshoz az ítélezési és végrehajtási gyakorlat. Részletesen megjelenítésre került a 7.663 ügy 3-5 éves nyomon követése keretében, hogy milyen arányban volt a kiszabott közérdekű munka büntetés végrehajthatatlan, illetve a végrehajtás gátját képező okok milyen hányadot tettek ki az összes, végrehajtásában sikertelen ügyből. E körben különös figyelmet fordított a szerző a szabadságvesztésre történő átváltoztatás elemzésére. A hatodik fejezet végül összegezi a doktori értekezés téziseit.

Összességében kijelenthető, hogy Mohai Gabriella munkája nemcsak a további kutatásokhoz nyújt majd biztos kiindulópontot, hanem a gyakorlati szakemberek számára is fontos üzenetet hordoz. Végezetül jómagam is élnék a vizsgált monográfia egyik legnagyobb pozitívumával, a személyes tapasztalatok – magam esetében élmények – megosztásával. Az elmúlt hónapokban bírósági fogalmazóként egy másodfokú büntető tanács munkáját segíthettem, ahol több alkalommal rákérdeztek a véleményemre a büntetéskiszabás vonatkozásában. Álláspontom alátámasztására ezidáig kétszer használtam fel a Mohai Gabriella munkájából tanultakat. Egyik alkalommal fiatal felnőtt, jó erőben lévő férfi állt a másodfokú bíróság előtt, aki enyhítésért fellebbezett az elsőfokú döntéssel szemben, amely őt kábítószer birtoklásában mondta ki bűnösnek. Nyilatkozatából egyértelműen megállapítható volt, hogy munkaszocializációja megfelelő, a kábítószer alkalomszerűen, egy buli során kívánta elfogyasztani. A másik esetben azonos jogi minősítés és hasonló tényállás mellett, egy fiatal felnőtt évei vége felé lévő hölgy állt a bíróság előtt, akinek a kiszabott szabadságvesztés jogerőre emelkedése, még annak felfüggesztése mellett is a munkája elvesztését eredményezte volna. Munkahelyén több dicséretben részesült, hétköznapi életvezetése szintén megfelelőnek volt tekinthető. A dolgozat nyújtotta eredményeket mindkét esetben felhasználtam a közérdekű munka büntetés kiszabása melletti érvelésem során, melyeket megalapozottnak ítélt a másodfokú büntető tanács, és azokat is elfogadva, végül mindkét esetben az első fokon kiszabott felfüggesztett szabadságvesztés büntetésnek a közérdekű munka büntetésre mérséklése mellett döntött, mely számomra is nagy élmény volt. Így nem maradt más hátra, mint köszönetet mondani a szerzőnek a remek munkájáért, amit jó szívvel tudok ajánlani bármely jogalkalmazónak. Kedves Mohai Gabriella rajta vagyunk a közérdekű munka büntetés megmentésén!

FILMAJÁNLÓ

Törvényszéki héják

1986 • amerikai filmdráma

[Ajánlja: Sall Zsófia]

Egy amerikai ügyész sosem tud teljességgel elhatárolódni a politikai játszmák színterétől, főleg, ha az illető nem más, mint az államügyészi pozíció egyik lehetséges várományosa. Az ügyészség feladata eredendően az igazság kiderítése volna, de mi van akkor, ha ez egy adott ügyben a tisztségébe is kerülhet. Tom Logan (Robert Redford) egy meglehetősen szövevényes ügy kapcsán találja magát ebben a szituációban, s számára nem is kérdéses a válasz.

Chelsea Deardon (Daryl Hannah) vádlott, egy múzeumi betörés miatt áll a bíróság színe előtt, ugyanis megpróbálta ellopni néhai édesapja egyik festményét, amely állítása szerint valójában az ő jogos tulajdona. Ebben, az egyébként teljesen egyszerűnek és nyilvánvalónak tűnő ügyben, azt állítja, hogy édesapja tizennyolc évvel ezelőtti – tűzbalesetként elkönyvelt – halála, valójában egy jól eltervezett gyilkosság volt, melynek során eltulajdonítottak rengeteg híres, s azóta odaveszettek hitt festményt. A lány védője, Laura Kelly (Debra Winger) hisz neki, s megpróbálja együttműködésre bírni Tom Logan helyettes ügyészt, aki végül kockáztatva állását inkább oldalt vált. Ezt követően a védői oldalon vesz részt a tárgyalásokon, s segít kideríteni az ügyvédnek az egyre zavarosabb fordulatokat hozó ügyben az igazságot.

A törvényszéki héják egy tipikus amerikai tárgyalás részleteibe enged betekintést, rávilágítva az esküdtek könnyed befolyásolhatóságára, a perbeszédnek taktikai rafináltságára, s az ügyészi függetlenség olykor megnyilvánuló csorbáira. Ajánlom a krimik, bűnügyek kedvelőinek és mindenkinek, aki szívesen nyomon követne egy szövevényes ügy, váratlan fordulatait.

KÖNYVAJÁNLÓ

Utópia

Írta: Morus Tamás

[Ajánlja: Gera Anna]

Morus Tamás műfajteremtő Utópia című művében egy eszményi társadalmat fest le Se-holsincs szigetének közepén, amely Utopus királyról, a szigeten lakó népeket győzelemre vivő és a fejlődés útjára állító uralkodóról kapta a nevét. Az elbeszélő látogatása során megismeri a szigetország berendezkedését és működését: Utopus király több évszázados szabályai alapján az ott lakók között mindenki egyenlő, az emberek napi hatórás munkaidejüket követően szellemi fejlődésükön dolgoznak, pénzük nincs és minden tárgyi dolog közös, kevés törvényük van, olyanok, amelyeket mindenki meg tud érteni. Az utópista szocialista ideális eszménykép ugyanakkor két oldalról értelmezhető: az egyenlőség és a jólét, szociális biztonság és társadalmi szolidaritás mellett a magántulajdon nélküli, magánéletét szigorúan szabályozott keretek között élő uniformizált társadalom a későbbi negatív utópiák előképét is magában hordozza.

Morus Tamás művével a 16. századi Anglia, különösen VIII. Henrik működéséről festett paralel képet, az általa felvetett kérdések ugyanakkor mindmáig aktuálisak, az azokra adott válaszok jogi és jogpolitikai döntések alapjául szolgálnak. A törvények milyenségének és mennyiségének elméleti fejtegetése mellett olyan konkrét és máig akut kérdésekkel foglalkozik, mint a halálbüntetés, a társadalom felelőssége a bűnözővé válásban, különböző vallások együttélése, valamint a nemek közötti egyenlőség és a nemi szerepek. A 16. századi angol rendszerre visszagondolva az érvelés mindkét oldalát láthatjuk, amely tanulsággal szolgál nemcsak a korszak, hanem napjaink dilemmáinak értékeléséhez is.

Bemutatkozik a MÁJT TDK

Írta: KOVÁCS ÁKOS TIBOR

Kedves Hallgatótársaink! Az elkövetkezendő néhány sorban szeretnénk nektek bemutatni a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének szakmai tevékenységét és közösségi életét, ezáltal bátorítva benneteket üléseinken való részvételre. A MÁJT TDK nemcsak kiváló közeget biztosít a tudományos munkához, hanem egy baráti közösség is, ahová jó érzés tartozni.

Az egyetem hatalmas közösség összehasonlítva mondjuk egy középiskolai osztály létszámával, így rendkívül fontos, hogy találjunk egy olyan közeget, mely inspirál minket a szakmai és tudományos munkára, valamint baráti társaságot is nyújt számunkra. Erre kínál megoldást az egyetemünkön működő hallgatói szervezetek, továbbá a tanszékek mellett működő tudományos diákkörök. A Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre (MÁJT TDK) több mint harminc éves múltat tekint vissza és nagy népszerűségnek örvend a hallgatók körében.

A tárgy jellegéből adódóan főként az első éves hallgatók adják üléseink legnagyobb számú közönségét, hiszen a magyar állam- és jogtörténet a legfontosabb első éves tárgyak egyike ezen tudományterület alapozó jellegéből fakadóan. Azonban üléseinken rendszeresen megjelennek a felsőbb évfolyamok képviselői is, hiszen minden jogterületnek van jogtörténeti vonatkozása, így a jogtörténet végigkíséri egy hallgató életét az egyetem kapuján való belépéstől a diploma átvételéig (tán még tovább is...) Éppen ezért

helyzetünk két szempontból is speciális: egyrészt az elsőéves hallgatók velünk találkoznak először egyetemi tanulmányaik során, így meghatározó elemei vagyunk a tudományos diákkélettal kapcsolatos kép kialakításában, másrészt a tárgy univerzalitásából adódóan az egyetem minden évfolyamát és minden jogterületet lehetőségünk van megszólítani üléseink témái által.

Rendszeres, szerdánként 18 órakor kezdődő üléseinken főként olyan jogtörténeti témák kerülnek górcső alá, amelyeket a kötelező stúdiumok keretei között nincs lehetőség bemutatni. Hol komolyabb, hol kötetlenebb formában, a világ történéseire folyamatosan reflektálva állítjuk össze a TDK ülések témáit. Az előadások során lehetőségetek nyílik a kar oktatóival, illetve neves külső előadókkal való személyes megismerkedésre és kötetlen beszélgetésre. Hagyományos szerdai alkalmakon kívül gyakran szervezünk tanulmányutakat és látogatunk el különböző büntetés-végrehajtási intézetekbe, így az e alkalmakon való részvétellel nem csupán elméleti, hanem gyakorlati ismereteket is bővíthettek.

A tanszék mellett működő demonstrátorok és oktatók örömmel segítik az olyan lelkes hallgatókat, akik behatóbban kívánnak foglalkozni egy-egy jogtörténeti területtel, emellett lehetőség van a kutatási eredmények publikálására is ezen újság hasábjain. Azok a magyar alkotmány- illetve jogtörténet tárgyakat teljesített tanulók, akik mélyebben szeretnék elkötelezni magukat a Tudományos Diákkör mellett, s aktív tagjává kívánnak válni egy összetartó, baráti társaságnak, azok minden év szeptemberében benyújthatják jelentkezésüket a tanszék demonstrátori pozíciójára.

A Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre szeretettel vár minden érdeklődő hallgatót a szerdánként 18 órától kezdődő ülésein. Ha a féléves programunkkal vagy a TDK-val kapcsolatban bármilyen kérdésed van, írd bátran a majtdk@icloud.com e-mail címre, vagy keress minket a MÁJT TDK Facebook oldalán.

Amennyiben a Joghistoriával kapcsolatban merül fel bármilyen kérdés, illetve publikációt szeretnéd eljuttatni hozzánk, írdatok a joghistoria@gmail.com e-mail címre. A Joghistoriával kapcsolat friss információk megszerzéséhez kövessétek a Joghistoria Facebook oldalát

Tanulj a "reneszánsz bölcsőjében", az Univeristà degli Studi di Firenzén

Írta: ZANÓCZ GRÉTA

Firenze az óriás "ékszerdoboz"

Firenze nevét meghallva mindenki egyből a reneszánsz neves alkotóira, a művészetre, kultúrára asszociál. Sokaknak beugranak a Mediciek, hiszen ezen kereskedő család századokon át uralta Firenze városát. A turisták kedvelt úticélja a város történelmi negyede, amelyet mi sem bizonyít jobban, mint az, hogy 1982-ben az UNESCO a Világörökség részévé nyilvánította majd 1986-ban elnyerte az Európa Kulturális Fővárosa címet. A Toszkán régió kulturális központjaként is emlegetett város, az Itáliai félsziget felső harmadában helyezkedik el. A rómaiak által alapított város már az ókorban is fontos pénzügyi és kulturális központnak számított, a középkorban pedig a reneszánsz bölcsőjéül szolgált. Firenzét Olaszország egyik legszebb folyója, az Arno szeli át.

Adminisztratív teendők - kezdeti nehézségek

Az ELTE-re való jelentkezésem egyik távlati célja volt, hogy Erasmusos hallgatóként külföldön tanuljak egy szemesztert. A Campus Mundi ösztöndíjról való tudomásszerzést követően az álmaim megközelíthetőnek tűntek, hiszen pályázásom sikeressége miatt lehetőségem nyílt Campus Mundi ösztöndíjasként kiutazni Olaszországba. Ez az Erasmus + ösztöndíjhoz képest majdnem dupla annyi ösztöndíjat jelentett, amely biztosabbá tette a megélhetésem Olaszország egyik legdrágább városában is. A Campus Mundi ösztöndíj elnyeréséről a mobilitásom kezdete előtti nyáron szereztem tudomást, így elég időm volt rendezni az ezzel kapcsolatos, itthon intézendő adminisztrációs kötelezettségeimet. Szükséges volt egy Erasmus + zero grant támogatási szer-

ződést és egy Campus Mundi támogatási szerződést is kössek. Ezt követően megtörtént a kapcsolatfelvétel a fogadó intézménnyel, vagyis az az Università degli Studi di Firenzével. Megkötöttem a mindhárom fél (fogadó intézmény, küldő intézmény és jómagam) által jóváhagyott Learning Agreementemet is, amelyben a mobilitásom során teljesítendő tárgyaim szerepeltek.

Február végén költöztem ki Firenzébe, ahol az ott működő diákszervezeteknek hála, mára az opening day előtt lehetőségem nyílt megismerni más Erasmusos hallgatókat, nemcsak jogász szakon, hanem az egyetem más karán tanulmányokat folytató hallgatókat is. Az opening day során ismertük meg a fogadó intézmény nemzetközi koordinátorát, illetve az Erasmus ügyekért felelős oktatókat. Bemutatták nekünk az egyetemet, illetve a campus felépítését, továbbá számos az egyetem által nyújtott sportolási, szórakozási és tanulási lehetőségről beszéltek nekünk. Egyben felhívták a figyelmünket, hogy a kinti tanulmányaink folytatása érdekében szükséges a kinti igazolványunkat (Libretto dello Studente) az Erasmus irodán átvegyük. A beiratkozáshoz szükséges volt kérni egy adószámot a Bevándorlási Hivatalban, ezt követően pedig az egyetem regisztrált a hallgatói között. A Libretto birtokában szabadon használhattam a Campus hatalmas könyvtárát, illetve igényelhettem menza kártyát is, amellyel olcsóbban megúsztam az étkezéseket is. A szemeszter előrehaladtával a menza lett a fő Erasmusos találkozóhelyünk, ahol a közös projektjeinket kidolgoztuk és ahol felkészültünk a későbbi prezentálásra.

Az egyetemi campus

Az Università degli Studi di Firenze Olaszország egyik legnagyobb múltú egyetemeként van számontartva, hiszen az egyetemet 1321-ben alapították. Toszkána régió első és az Olaszország hetedik legtöbb hallgatóval rendelkező egyeteme. Az egyetemen évente mintegy 50.000 hallgató tanul. Az Università degli Studi di Firenzén összesen 12 kar van, a Novoli Campuson - ahol én is tanultam - található az egyetem Gazdasági, Politikatudományi és Jogi kara. A Novoli Campus a belvárostól viszonylag messze kb. 2,5 km-re található, amely távolságot leginkább a városban nemrég épült 2-es villamossal lehet könnyen áthidalni. A kint tartózkodásom során én mégsem vettem igénybe sokat a tömegközlekedési eszközöket, bár eredetileg az volt a célom. A tömegközlekedési rendszer Firenzében nincs jól kiépülve, összesen 2 villamos vonal található a városban, leginkább buszok közlekednek. Így a nagy távolságok leküzdésére a többi Erasmus hallgatóval közösen bicikliztem. Volt, aki kint vett magának saját biciklit is, én azonban a Firenzében nagyon jól működő Mobike rendszert vettem igénybe.

A Novoli Campuson található három karnak saját épülete van, illetve külön épülete van a nemzetközi és az Erasmus ügyekért felelős szerveknek is. A Campus legnagyobb részét pedig a többszintes könyvtár foglalja el, amelynek jellegzetessége, hogy éjjel 23-ig van nyitva. Mobilitásom alatt rengetegszer maradtam benn Erasmusos társaimmal a könyvtárban, ahol közösen készültünk egy-egy nagyobb vizsgánkra.

During the mobility

A mobilitásom alatt lehetőségem volt a tanulás mellett is felfedezni a Toszkán régiót, amely mindig is a szívem vágya volt, hiszen Olaszország egyik legszebb vidékeinek érzem a Toszkán térséget. Eleinte magát Firenze városát igyekeztem bejárni, hiszen egy viszonylag nagy olasz városról beszélünk, telis-

tele történelmi korokból fennmaradó művészeti alkotásokkal, jóllehet, hogy az utcákon, tereken található szobrok, műalkotások csupán másolatok és azok eredetijét múzeumok, illetve képtárak őrizték meg. Már a szűk sikátorokban és a kacskaringós utcákban is elkapott az egyfajta nosztalgikus érzés, amely Firenze nevezetességeit csodálva egyre fokozódott. Kint tartózkodásom során többször is eljutottam az Uffizibe, Palazzo Vecchioba, Duomoba, Mediciek kastélyába, a Palazzo Pittibe, Dante házába. Erasmusos társaimmal egy-egy esti séta során szerettünk felmenni a a Ponte Vecchion keresztül a Michelangelo térre, ahonnan megcsodálhattuk Firenze városát, mind nappal, mind éjszaka kivilágított formájában. A Michelangelo tér számos rendezvénynek szolgál helyszínül, így több sportverseny rajthelyeként is szolgált, amelyeken csupán nézőként vettem részt, azonban volt egy verseny, ahol zsűriként adhattam le a voksomat, ez volt a minden évben megrendezésre kerülő Gelato Festival.

Mobilitásom legkedvesebb része volt számomra, amikor az egyetemi tanulás mellett, eljártam Mobikeal, a Duomo tövében található nyelvcentrumba, ahol olasz anyanyelvűektől vehettem fel nyelvórát. Hétvégenként, Firenze közigazgatási határát átlépve mindig egy-egy újabb várost, vidéket igyekeztük felkeresni Erasmusos barátaimmal. Együtt jártuk bel Sina, Pisa és Fiesole városát, közösen utaztuk le a Földközi-tengerhez strandolni. Mobilitásom során lehetőségem volt eljutni egyik régen vágyott úti célomra, a gyönyörű Cinque Terrere. Bolognából pedig láthattam rajtolni az olaszok egyik legnagyobb sporteseményeként számontartott bicikliversenyt a Giro d'Italiat.

Kurzuskínálat

Az Università degli Studi di Firenzére való jelentkezésemnél figyelembe vettem az egyetem által angol nyelven oktatott tárgyakat is. A jogi kar által szervezett kurzusok közül kevés folyik angol nyelven, így ez kezdetben

külön nehézséget jelentett, hiszen elsődlegesen angol nyelven szerettem volna tanulni a jogi tárgyaimat. Azonban a campus területén található politikatudományi kar és gazdasági kar már bővebb angol nyelvű kurzuskínálattal rendelkezik, így az jogot hallgató Erasmus hallgatók egy része ezen karok által oktatott tárgyakat is teljesített.

A Learning Agreementem megkötésénél figyelembe vettem az ELTE által előírt minimális ECTS követelményt, amely 24 kreditben volt meghatározva, a firenzei egyetem ugyan nem vette át a kreditek ilyesfajta számításának módját, de az általuk megadott kredit-szám megfelelt az ELTE által elvárt ECTS-sel. Összességében négy kurzust vettem fel és teljesítettem a kinti tanulmányaim alatt. Mind-egyik kurzus, viszonylag magas - 6 ECTS értékű volt - amely heti 4 vagy 6 x 45 perces tanórát jelentett. Olaszországban is elsősorban a hazaihoz hasonló frontális oktatás működik, azonban mivel kisebb csoportokra voltunk beosztva, az előadásaink is inkább hasonlítottak szemináriumokhoz, mintsem tényleges egyetemi nagyelőadásokhoz. Így a tanóráink alatt bármikor kérdést intézhettünk a professzorainkhoz és ők is igyekeztek interaktívabban tartani az óráinkat. A kedvenc kurzusom az "Introduction to Italian Legal Culture" volt, amelyet az egyetem jogi karának különböző tanzékein oktató professzorok tartottak. Minden alkalommal egy-egy új jogterülettel kapcsolatosan ismertettek az olasz jogi sajátosságokat. Ezt nagyon hasznosnak érzem, hiszen a kurzusnak köszönhetően betekintést nyertünk az olasz jog alapjaiba és azt össze tudtuk hasonlítani a hazai jogrendszerünkkel. A kurzus sikeres teljesítéséhez szükséges volt megírni egy beadandót, amelyet az oktatók egyénileg szabtak meg minden hallgató számára, ehhez azonban kaptunk forrásanyagot, illetve oktatói segítséget is, továbbá szükséges volt letenni egy írásbeli vizsgát is.

Kinti tanulmányaim során teljesítettem továbbá a Diritto Sociale Europeo című kurzust, a Diritto della famiglia e delle successioni és az International Human Rights Law kurzust

is, ahol a csoportmunkában kellett megoldanunk egy jogesetet olyan ügyekből választva, amelyek az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt folyamatban vannak (vagy épp odáig el sem jutnak). A mi ügyünk Jamal Khashoggi szaúd-arábiai újságíró isztambuli eltűnésével és annak emberi jogi következményeivel volt kapcsolatos. Az esetről egy amicus curiae-t kellett írjunk, amelyet prezentálnunk kellett a csoport előtt. Kurzusaim teljesítésének eredményeként sokkal vonzóbbá vált számomra az uniós és a nemzetközi jog is.

Arrivederci Firenze

Mobilitásom végeztével elmondhatom, hogy a firenzei Erasmus szemeszter számomra egy életre szóló élményt adott, az egyetem mellett volt időm és lehetőségem is további városokat is felfedezni. Az egyetem pedig hatalmas fejlődési lehetőséget adott, a kinti tanulmányaim során megtapasztalhattam egy másik egyetemi rendszer oktatási struktúráját, illetve az olasz felfogást. Jó volt egy az Európai Uniót alapító állam professzorainak véleményét és elvárásait követve tanulni, illetve egy hatalmas kihívás volt az anyanyelvemtől eltérő nyelveken tanulni. Az Università degli Studi di Firenzén az Erasmusos hallgatóknak egyaránt van lehetősége angol és olasz nyelven tanulni.

Az Olaszországban töltött egy félév mind a tanulmányaim, mint a személyes készségeim szempontjából hatalmas fejlődési lehetőségül szolgált. Köszönhetően a külföldi tanulmányaimnak, sokkal nyitottabbá és rugalmasabbá váltam, könnyen tudok adaptálódni az újabb helyzetekhez. Eleinte ugyanis nehéz volt megszokni az olasz életstílust, különösen nehezemre esett hozzászokni a szieszta tényéhez és ahhoz, hogy ezt az olasz emberek ténylegesen betartják. Minden ilyen apróbb lépcső úgy érzem hozzájárult ahhoz, hogy én is elfogadóbb és sokkal nyitottabb legyek az ismeretlen felé.

Saját tapasztalataim alapján szívből ajánlom minden hallgatótársam számára a

külföldön való továbbtanulást, hiszen az nemcsak a későbbi elhelyezkedést segíti elő, hanem a tanulmányaink szempontjából is egy kiváló fejlődési lehetőséget jelent, mindemelett pedig egy igazi önismereti leckeént szolgál,

segítségével olyan akadályokat is leküzd az ember, amiről azt gondolta, hogy arra sohasem lesz képes.

A Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének féléves programterve

Írta: KOVÁCS ÁKOS TIBOR

Megtartotta a 2018/19-es tanévi alakuló ülését a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre. Az ülésen megválasztottuk TDK titkárunkat, Kovács Ákos Tibort (aki immár második alkalommal tölti be ezt a tiszt-séget), továbbá bemutatkoztak a tanszék új és régi-új demonstrátorai is. Idén is izgalmas programokkal készültünk, melyekre szeretettel várunk minden kedves érdeklődőt. Örömteli hír, hogy új tagokkal bővült a Joghistoria szerkesztőségi csapata.

A Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre nemcsak a tudományos fejlődésre kínál remek lehetőséget, hanem egy összetartó, szuper közösség vagyunk, melynek öröm tagja lenni. A TDK baráti társaság, melyre lehet támaszkodni az egyetemi élet olykor kacskaringós útvesztőiben. Programjaink a tananyaghoz számos helyen kapcsolódnak, de kicsit könnyedebben, kötetlenebbül engednek betekintést a jogtörténet izgalmas világába. Reméljük idén sem lesz ez másképp, ezért remek egyetemi programokkal, illetve néhány külsős kuriózzal is készültünk nektek. Ha szerda este, akkor MÁJT TDK! Idén is szerdánként, 18 órától várjuk érdeklődőinket.

Szeptember 23-án megtartotta alakuló ülését a MÁJT TDK, ahol tanszékünk új, és régi-új demonstrátorait prof. Dr. Mezey Barna

tanszékvezető Úr képviselőjében Dr. Képesy Imre tanársegéd Úr köszöntötte és látta el őket értékes tanácsokkal a demonstrátori munkára és az egyetemi életre nézve. Ugyanebben az időpontban tartotta meg ülését a Joghistoria szerkesztőségi csapata is, hiszen folyóiratunk szerkesztősége idén némiképpen megváltozott, néhány szerkesztő távozott és új emberek léptek helyükbe.

Szeptember 25-én prof. Dr. Horváth Attila alkotmánybíró Úr tartott előadást a Nagy Imre ellen lefolytatott koncepciós perről, az előadás keretében a TDK tagjai egyedülálló információkat hallhattak történelmünk ezen szegysenteljes eseményéről. Október 2-án Dr. Képes György habilitált egyetemi docens Úr tartott rendhagyó előadást „The reverse Brexit - 1776” címmel, melyen az Amerikai Egyesült Államok létrejöttét és az alkotmányozás folyamatát mutatta be. Október 9-én prof. Dr. Mezey Barna tanszékvezető Úr adott elő a régi idők börtöneiről, mely a Professzor Úr egyik kedvenc kutatási területe. Október 16-án Révész T. Mihály tanár Úr tartott előadást a '90-es évek médiajogi helyzetéről, hiszen személy szerint is érintve volt ez ügyben, ugyanis ő látta el az ORT elnöki feladatait ezen időszakban. November 6-án Dr. Müller Rolf, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának történésze fog előadni 1956 eseményeinek sajtóban történő megjelenéséről. November 13-án Gera Anna, demonstrátoraink egyike fog előadást tartani „Történeti alkotmányunk vívmányai, mint modern alkotmányjog?” címmel. Végül az idei évben is megtartjuk a hagyományosnak tekinthető vizsgafelkészítő előadásunkat november utolsó hetében.

Újdonságok – Köszönetnyilvánítás

Szeretnénk felhívni a figyelmet folyóiratunk új, időszakosan jelentkező rovatára. A „Recenzió” c. rovatban időről időre olyan szakirodalmakat tekintünk át, melyek kiváló kiindulási alapot adhatnak tanulmányok, évfolyamdolgozatok, vagy akár szakdolgozatok megírásához. Az új rovat bevezetéseként a Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék nemrégiben doktori fokozatot szerzett volt PhD hallgatója, dr. Mohai Gabriella doktori disszertációjából született monográfiájáról olvashattok dr. Illés Kristóf cikkében.

Folyóiratunk működése nem lenne biztosított szilárd anyagi háttér nélkül, melyet nagylelkű támogatóinknak köszönhetünk. A Joghistória – a fejlődéshez szükséges erőforrásaik biztosítása véget – nagyszabású támogató kampányba kezdett, melynek eredményeképpen támogatóink között köszönhetjük a Magyar Ügyvédi Kamarát, a Nagy & Trócsányi Ügyvédi Irodát, valamint a Kovács Ügyvédi Irodát. Adományaiknak köszönhetően az idei évtől folyóiratunk színes borítóval jelenik meg és ez még csak a kezdet a megújulás felé vezető úton. Ezúton is szeretnénk megköszönni adományaikat!

Magyar Ügyvédi Kamara

Kovács Ügyvédi Iroda

NAGY & TRÓCSÁNYI

Bemutatkoznak a MÁJT Tanszék demonstrátorai

Gera Anna vagyok, az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának harmadéves, jogász szakos hallgatója, a Bibó István Szakkollégium tagja és a Középiskolások Szabadegyeteme Egyesületnek önkéntese. Nagy öröm számomra, hogy az idei évben immár másodszor segíthetem demonstrátorként a tanszék munkáját, ugyanis az első egyetemi évemben az alkotmány- és jogtörténeti tanulmányaim voltak azok, amelyek hatására a legtöbbet fejlődtem, és amelynek köszönhetően a legtöbbet tanulhattam meg a jog s összességében a történelmünk mába futó fejlődésének természetéről. Úgy gondolom, e tudományterület megismerése változatlanágában is mindig aktuális és releváns tudással ruház fel, megértése pedig egy olyan szemléletmódot ad, amelyet talán a tudatos vissza-, és a nyugodt előrettekintés művészeteként lehet jellemezni.

Ezzel összefüggésben a jogtörténeten belül különösen érdekelnek a korzakokon átívelő folyamatok és az egyes intézmények kialakulásának és átalakulásának vizsgálata, illetve az, hogy a történelem során jelentkező egyes, jogon kívüli változók hogyan hatottak a jogfejlődésre. Szintén érdekesnek és különösen fontosnak tartom annak elemzését, hogy a múlt történései hogyan jelennek meg napjaink jogi kultúrájában, különös tekintettel a jogszabályokra és a jogi érvelésre. Jelenleg ennek kapcsán az Új Nemzeti Kiválóság Program által is támogatott kutatásomban a történeti alkotmányunk vívmányainak alaptörvényi megjelenésével, és e fordulat értelmezési lehetőségeivel és perspektíváival foglalkozom.

Céлом, hogy diákéveim alatt a jogtudományt a lehető legtöbb oldaláról ismerjem meg, illetve, hogy kipróbáljam magam olyan helyzetekben, amelyek elmélyült tudást és biztos fellépést kívánnak, hogy aztán ezt követően kihívásokkal teli és az engem körülvevő világot építő és jobbá tevő munkát végezhsek.

Sziasztok! Bálints Panna vagyok, az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának másodéves hallgatója és az idei szemesztertől a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék demonstrátora. A történelem már a gimnázium eleje óta az érdeklődésem középpontjában áll, mivel általa könnyebben értem meg és látom át a jelenünk összefüggéseit. Ez az érdeklődés a gólyaév alatt sem csökkent, különösen miután részt vettem a IV. Horvát-Magyar Jogtörténeti Konferencián a polgári házasság megszűnéséről szóló dolgozatommal. A legizgalmasabbnak a két világháború közötti Magyarország történetét tartom az emberi jogok tiszteletben tartásának és a családjogi viszonyok változásának összefüggésében, továbbá szívesen foglalkoznék a második világháború utáni nőjogi változásokkal a családjog és a munkajog területén belül. Szabadidőmben – már ha akad ilyen – úszom, önkénteskedem, olvasok, és néhány éve varrok is.

Kovács Ákos Tibor vagyok, ötödéves joghallgató. Immár negyedik éve tevékenykedem a Magyar Állam- és Jegtörténeti Tanszék demonstrátoraként, két éve pedig Tudományos Diákköri titkárként. Demonstrátorként lehetőségem nyílt a Joghistória szerkesztőségében is részt venni, először a TDK hírek és a Jog- és kultúra rovat szerkesztőjeként, majd szintén második évtől a folyóirat társ-főszerkesztőjeként. Tanszéki munkám során igyekszem segíteni az oktatók munkáját, valamint ötleteimmel és szervezői munkámmal lebonyolítani a Tudományos Diákkör programjait. A Joghistória vonatkozásában főszerkesztő társammal szeretnénk publikációs lehetőséget biztosítani a tudományos kutatómunka, valamint alkotói tevékenység iránt érdeklődő hallgatóknak. Jegtörténeti kutatásaim során foglalkoztam egyházjoggal és büntetőjog-történettel, míg a hatályos jog területén főként a polgári jog és a polgári eljárásjog érdekel. Diplomám megszerzése után ügyvédi pályára készülök. Szabadidőmben szeretek sportolni, több mint tíz éve teniszezek, illetve három évig lovagoltam, továbbá rendszeresen futok. Szívesen olvasok, főként történelmi regényeket és politikai témájú könyveket forgatok, de a jogi krimiket is nagyon kedvelem. Rendszeresen járok színházba és moziba, érdekel a gasztronómia és a borászat is.

Kún Hanga vagyok, az ELTE Állam- és Jegtudományi Kar másodéves joghallgatója. Abban a megliszteltetésben részesültem, hogy a Magyar Állam- és Jegtörténeti tanszék demonstrátori pályázatomat pozitívan bírálta el, így idéntől tevékenyen hozzájárulhatok a tanszéki munkához, emellett magam is mélyebbre merülhetek a jogtörténet tudományában. Már gimnáziumban egyre nagyobb élvezetet találtam a kutatásban, a forrásokból összerakott tanulmányok elkészítésében, történelmi folyamatok és összefüggések feltárásában, kinyomozásában. Ez irányú érdeklődésemet az egyetemen a magyar alkotmány- és jogtörténet erősítette. Bízom benne, hogy a demonstrátori megbízatás keretében hatékonyan tudom majd a tanszéki projekteket segíteni, és a szerzett tudást a későbbiekben széles körben sikerül felhasználnom.

Sziasztok! Sall Zsófiának hívnak, negyedéves joghallgatóként immár harmadik éve vagyok a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék demonstrátora. Eredetileg azért jelentkeztem erre a posztra, mert ez a tantárgy állt legközelebb hozzám – ez azóta sem változott. Ezen kívül szerettem volna valami pluszt csinálni, a tanuláson kívül is kipróbálni magamat valamiben, része lenni egy közösségnek, ahol egymást segítjük, fejlesztjük. Ezen elképzeléseimnek tökéletesen meg is felelt a tanszéken töltött két év, részt vehettem több érdekes előadáson, konferencián és olyan nagytudású professzorokat hallgathattam meg, akik csak még inkább megerősítették bennem a jogtörténet iránti szeretetemet. Ezt megelőzőleg a fiatalkorúak büntetőjogának változásait és Széchenyi István műveit kutattam, ezen témákkal voltak kapcsolatosak a Joghistóriába írt cikkeim is, amelybe ezeken kívül kulturális témájú ajánlókat is írtam. Remélem továbbra is része lehetek ennek a közösségnek, segíthetem a tanszéket és bővíthetem tudásomat.

Schlaffer Daniella vagyok, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar másodéves joghallgatója. Nagy megtiszteltetés számomra, hogy lehetőségem nyílt a tanszéken való demonstrátori pozíció betöltésére, hiszen már az első félév elején nyilvánvalóvá vált számomra, hogy a magyar állam- és jogtörténet kedvenc tárgyaim egyike lesz. Személyes érintettségem következtében is, az általam leginkább érdekelt terület a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak helyzete, hiszen én is élvezhetem ennek mai előnyeit, illetve vívmányait – ugyanis horvát nemzetiségű vagyok. Szívesen kutatnám a magyarok és nemzetiségek közös múltját, helyzetét – legyen akár szó anyanyelvhasználatához-, oktatáshoz-, illetve önkormányzatisághoz való jogokról. Bízom benne, hogy nem csak tudásomat mélyíthetem el ezáltal, hanem egy olyan közösségnek is tagja lehetek, amely meghatározó lesz majd egyetemi éveim során.

Zanócz Gréta vagyok, ötödéves joghallgató. Immár negyedik alkalommal töltöm be a Magyar Állam- és Jogi Történeti Tanszék egyik demonstrátori posztját. Demonstrátori jelentkezésem során választásom azért is esett Magyar Állam- és Jogi Történeti Tanszékre, mert az érdeklődésem már a gimnáziumi éveim során is a történelem irányába fordult. Az egyetemen pedig egyre inkább a jogtörténet és az alkotmánytörténet irányába orientálódtam. Eddigi kutatásaim során elsősorban a magánjog egyes jogintézményeinek jogtörténeti háttérével foglalkoztam. Köszönhetően a tanszék nemzetközi kapcsolatainak két alkalommal is részt vehettem és angol nyelven előadhattam kutatásaim eredményét az évente megrendezésre kerülő horvát-magyar konferencián. Több publikációm is megjelent a Tanszék Tudományos Diákkörének folyóiratában, a Joghistóriában, amelynek a 2018/19-es tanévtől főszerkesztőtársa lettem. Továbbá több angol nyelvű írásomat publikáltam a Sic Itur ad Astra gyűjteményben. Az előző tanév tavaszi szemesztérében Erasmus mobilitás keretében egy félévet az Università degli Studi di Firenzén folytattam tanulmányaimat. Úgy gondolom, hogy megtiszteltetés a Magyar Állam- és Jogi Történeti Tanszék demonstrátorának lenni, hiszen már hallgatóként lehetőségünk nyílik tudományos konferenciákra való részvételre, tudásunk bővítésére, az oktatók munkájának a segítésére, publikálásra, valamint nemzetközi kapcsolatok kialakítására.

Sziasztok! Maschefszy Emesének hívnak, harmadéves hallgató vagyok és a tavalyi tanévben lettem demonstrátor a tanszéken. Mindig is vonzott a történelem, középiskolásként több versenyen is indultam, már akkor is szívesen mélyültem el történelmünk egyes korszakaiban. Ezért elsőévben megtetszett először az alkotmánytörténet, majd a jogtörténet, és tudtam, hogy szeretnék majd a jövőben foglalkozni ezzel a sokoldalú tárggyal és a demonstrátorságot is megpróbálni. Kedvenc korszakom a dualizmus, a békebeli Magyarország időszaka. Ezen belül is az emberi jogok fejlődését, a nők egyenjogúságért folytatott harcát szeretném majd kutatni, míg a 20. század vonatkozásában a fogyatékkal élők jogainak fejlődése érdekel. Angolul, németül és latinul tudok. Szabadidőmben szívesen járok színházba, különösen az Operettszínházba, és sportolni is nagyon szeretek.

Tudtad, hogy a Szent Korona alsó része, amely a magyar koronázási jelvényegyüttes darabja a keleti császárságban található a konstantinápolyi palotaműhelyben készült, és formája szerint női korona volt, I. Géza görög feleségének házassági koronája lehetett? A korona felső részét képező keresztpánt ezzel szemben nem önálló tárgy, önmagában nem használható. A középkori mentalitás a pars pro toto („a rész helyettesíti az egészet”) elv jellemezte, ez is volt az oka annak, hogy elkészítették a koronát, amelybe beépítették a Szent Istvánnak tulajdonított részeket: olyan ötvöstárggyal – ereklyével – bővítették ugyanis, amely Szent István tulajdonában volt. Az ereklye által érdemelte ki maga a korona a szent, a sacra jelzőt.

Tudtad, hogy a boszorkányperekben követendő eljárást paragrafusokba foglaló „Boszorkányok kalapácsa” egyenesen kimondta, „Eretnekség az a hit, hogy nincsenek boszorkányok”? A „Boszorkányok kalapácsa” (Malleus maleficarum) 1587-ben jelent meg, a szerzője két inkvizítor volt, Heinrich Kramer és Jakob Sprenger.

A képen a MÁJT Tanszék demonstrátorai, valamint Prof. Dr. Mezey Barna Tanszékvezető Úr látható. A képen balról jobbra: Sall Zsófia, Maschefszy Emese, Zanócz Gréta, Prof. Dr. Mezey Barna, Kovács Ákos Tibor, Bálints Panna, Kún Hanga, Schlaffer Daniella, Gera Anna

TÁMOGATÓINK

Magyar Ügyvédi Kamara

NAGY & TRÓCSÁNYI

Kovács Ügyvédi Iroda

ELTE ÁJK
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

A folyóirat az alábbi oldalakon digitálisan színes változatban online is elérhető:

facebook.hu/joghistoria

majt.hu

issuu.com/joghistoria

eltereader.hu